

III. MEGTELEPÜLÉS, SZÉKEK, BIRTOKVISZONYOK ÉS MEZŐVÁROSI FEJLŐDÉS

A kutatásban mérvadónak mondható irányzat szerint a székelyek eredetileg a szűkebb értelemben vett Magyarország területén tartózkodtak, s innen történt Erdélybe való telepítésük az államalapítás utáni időszakban.¹ A magyarországi székely telepeknek számos emléke maradt fenn. Az ország széleiről az erdőntúli területre való költözésre utalnak a nyelvjárásokkal kapcsolatos vizsgálatok, amelyek szerint a székelyföldi idiómák nagy hasonlóságot mutatnak az ország peremvidékein megfigyelhető nyelvi sajátosságokkal, s egy nyugat-keleti irányú mozgásra engednek következtetni.² Fontos a *Székely* alakú helynevek tanúsága is, amelyek az ország egész területén megtalálhatóak, így természetesen az egykori határok közelében is. Bár ezek között vannak olyanok, amelyek személynévből vagy valamilyen más úton keletkeztek, egy részük azonban minden bizonnyal a korábban azon a vidéken lakó székely csoportok emlékét őrzi.³ Vannak végezetül olyan források is, amelyek konkrét információkkal szolgálnak a magyarországi székely telepek vonatkozásában (28–32). Bár az utóbbi kútfők olyan korszakból származnak – XIII–XIV. század – amikor a székelység zöme már Erdélyben volt, mégis értékes felvilágítással szolgálnak a társadalmi berendezkedés, jogállás és a területi elhelyezkedés vonatkozásában.

Az adatok összevetéséből arra lehet következtetni, hogy a széke-lyeket – valószínűleg az államalapítás körüli időszakban – széttelepítették az akkori határok mentén, hogy ezáltal is erősítsék az ország védelmét. A határőrökhöz hasonlóan a határvármegyék, vármegyék szervezetébe voltak beosztva, jogállásuk a várnépekéhez lehetett hasonló, vagyis különösebb kiváltságokkal ekkor még nem rendelkeztek. Erre mutat a bihari *székelyszázra* vonatkozó adat (28), illetve IV. Béla oklevele (30), amelyből kiderül, hogy a nagyvátyi székelyeket az ispánjuk korábban súlyosan „megterhelte”, azaz elnyomta, valamint az is, hogy kiváltságai-
kat több lépcsőben nyerték el. (Találkozunk a kútfőkben *Székely* nevű

sószállító szolgálóval is /1/) Társadalmi felemelkedésük akkor vette kezdetét, amikor megszűnt a könnyűlovas-íjász katonaelemek steppei utánpótlása, s fokozott szükséglet mutatkozott a fegyvernem vonatkozásában.⁴ Ekkoriban azonban a székely lakta területek súlypontja már egyre inkább Erdélybe tevődött át. A XIII. században a népesség zöme a Meszesen túl helyezkedett el, Magyarországon pedig csak kisebb-nagyobb telepések maradtak. Ezek lakói szert tettek bizonyos kiváltságokra (30., 32.), az önkormányzatiságban kiteljesedő privilégiumokat azonban csak az erdélyi székelyek tudták megszerezni. Az „óházában” maradt csoportok sorsa a XIV. századot követően a környezetükbe való beolvadás lett.

Bár az Erdélybe való költözés okait és körülményeit illetően konkrét forrásokkal nem rendelkezünk, a körülmények ismeretében valószínűleg tünik, hogy a székelység spontán vándormozgalom eredményeképpen került volna végleges lakóhelyére.⁵ A vármegyei szervezethez tartozó, katonai feladatokat ellátó székelyeket minden bizonnyal a központi, királyi hatalom akarata telepítette keletre a határvédelem megerősítése, illetve a gyéren lakott területek benépesítése céljából. Kérdéses, hogy mikor kezdődött, milyen útvonalon és milyen állomásokon keresztül zajlott le a költözés. Az adatok gyér volta, illetve az eltérő értelmezési lehetőségek miatt a kutatásban nem alakult ki egységes válasz a kérdéseket illetően.⁶ Annyi biztos, hogy a különböző székely csoportok keletre költöztetése nem egyszerre történt, s huzamosabb időbe tellett, míg a székelyek megszállták Erdély keleti felében levő végleges lakóhelyüket. Az egyes feltevések szerint a XI. században, más nézetek szerint csak a XII. században meginduló mozgás a XIII. században fejeződött be. A végső fejlemény V. István uralkodása alatt következett be (1270–1272), aki „*az Aranyos és Maros folyók mentén fekvő*” földeket a kézdi székelyek egy csoportjának adományozta (40 b). Ezzel Erdélyben lényegében kialakultak a *Székelyföldnek* (terra Siculorum) nevezett terület határai, amelyek között sor került a középkori önkormányzatiságot megtestesítő *szék-rendszer* kialakulására.

A *szék* (sedes) a vármegye-szervezettől független területi, bíraskodási, közigazgatási és katonai egység, mellyel az önkormányzatiság szintjére eljutott privilegizált népelemek (a székelyeken kívül az erdélyi és a szepesi szászok, a kunok és a jászok, valamint a szepesi tizlándzsások) rendelkeztek. Eredetének nincs még minden részlete tisztáz-

va, annyi azonban valószínűnek tűnik, hogy az elnevezés a bírói székekkel, illetve a szabad bíróválasztással áll összefüggésben.⁷ Székelyföldön hét ilyen egység alakult ki: Telegd- (Udvarhely-), Maros-, Csík-, Kézdi-, Orbai-, Seps-i és a földrajzilag különálló Aranyosszék.⁸ A székek létrejötte hosszabb folyamat eredménye. *Területi* szempontból a legfontosabb fejlemények a népmozgások lecsitultával, lényegében a XIII. század második felére végbementek; 1322. évi oklevélben már a székelyek hét „vármegyéjéről” olvashatunk, ami alatt nyilván a saját határokkal rendelkező, közigazgatásilag elkülönülő székeket kell értenünk.⁹ A székek elnevezése sok esetben a korábbi lakóhelyre utal: Telegdiszék neve a Bihar megyei Telegdre, Kézdi-, Seps-i és Orbaiszék neve pedig Szászkezdre, Szászorbóra és Szászsebesre. A nyelvészeti kutatások megállapítása szerint ezek az elnevezések (Telegd kivételével) végső soron víznevekből keletkeztek (egyes vélemények szerint ide tartozik Csík is), s összefüggésben állnak a székelyek gyepű- és határvédő szerepével.¹⁰ Közismerten víznévből keletkezett Aranyosszék neve is: az erdélyi káptalan 1291. évi oklevele szerint Ellős comes Torockó nevű várát átengedte „*az Aranyos melletti kézdi székelyeknek..., amíg csak ezek a székelyek vagy utódaik az Aranyos folyó mellett tartózkodnak*” (38.). A különbség annyi, hogy itt nem Magyarország, hanem a már korábban megszállt Kézdiszék területe felől történt a betelepülés. *Intézményi* téren még nehezebb a pontos kronológia meghatározása, mivel a hézagos adatok nem nyújtanak teljes képet a széki autonómia kialakulásának folyamatáról. A terminológiát vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a székelyek területeit, illetve szervezeti egységeit különféle elnevezésekkel illeték: *terra* (föld), *comitatus* (megye), *districtus* (kerület, vidék), *communitas* (közösség), *universitas* (egyetem, vagyis az adott székely közösség egésze). Maga a *sedes* (szék) kifejezés csak 1366-ban tűnik fel, s ezt követően válik fokozatosan az intézmény általános jelölőjévé.¹¹ A széki autonómia megszemélyesítői azok a széki főtisztviselők voltak, akiket – eltérően a székelyek legfőbb elöljárójától, a székely ispántól – nem az uralkodó nevezett ki, hanem a székely szokásjognak megfelelően töltötték be tisztségüket. A *hadnagy* (*maior exercitus*), aki a szék katonai ügyei mellett bizonyos közigazgatási, bíraskodási feladatokat is ellátott, 1324. évi oklevélben bukkan fel először, míg az alapvetően igazságszolgáltatói, közigazga-

tási jogkörrel rendelkező *székbíró*t (iudex terrestris) 1381. évi adat említi elsőként.¹² Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy a hadnagyi tisztség eredete visszavezethető az Erdélybe való beköltözés előtti időkre: a *primipilus* elnevezés (amely a későbbiekben *lófő székelyt* jelentett, de előfordult a hadnagyszinonimájaként is¹³) a XIII. század első harmadában Észak-Magyarországon is kimutatható, sejtethetőleg „hadnagyt” jelentéssel.¹⁴ Úgy tűnik tehát, hogy a *primipilus* egy katonai tisztség archaikus magyar elnevezésének a latin megfelelője lehetett, amelyet a várszervezet kiépülésekor felváltott a hadnagyt (*maior exercitus*) kifejezés, a nemzeti berendezkedést őrző székelyeknél azonban fennmaradhatott az egyes csoportok élén álló katonai vezetőre vonatkozóan. Kezdetben valószínűleg az alacsonyabb szintű bíráskodást is a hadnagyt láthatta el. Az erdélyi beköltözést és a területi-közigazgatási egységek kialakulását követően azonban már nem volt képes a katonai és „civil” feladatok együttes ellátására. Ekkor kerülhetett sor a székbírói funkció kialakulására, amely azonban, mint láttuk, csak 1381-ben bukkan fel a forrásokban.¹⁵ A különböző szempontokat egybevetve, a szék-rendszer kialakulásáról azt lehet elmondani, hogy ez az Erdélybe való beköltözés után meginduló hosszabb folyamat volt, amelyet ugyan mintegy két évtizedre késleltetett Kán László tartományúri hatalma,¹⁶ a XIV. század első felére azonban a főbb vonásokat tekintve befejeződött, s megjelentek az önálló határokkal, saját katonai és civil elöljárókkal rendelkező székek.

A szék-rendszer fejlődésében a XIV. század végére érkezett el az az időszak, amikor megkezdődött egyes körzeteknek a leválása és ún. *fiúszékek* kialakulása. Az eredetileg Sepsiszékhez tartozó Miklósvár-, illetve a Csík részét képező Kászonszék elkülönülése egyaránt Zsigmond király uralkodására, az 1390-es évekre megy vissza.¹⁷ 1562 – azaz a székely középkor vége – előtt sor került még Keresztúr kiválására Udvarhelyszékből, valamint Gyegyó- és (egyetlen adat szerint) Szeredafiúszék kifejlődésére Csík-, illetve Marosszékből.¹⁸ Az elválás sértette az anyaszékek érdekeit, így többnyire viszálykodás és pereskedések kísérték a folyamatot, szükségessé téve a királyi hatalom beavatkozását (44, 52; 45). Ellenkező irányú folyamatra is sor került, mégpedig Sepsí-, Kézdi- és Orbaiszék egyesülésére Háromszék néven. Ez a fejlemény azonban csak 1562 után következett be, a középkor

folyamán csak a kezdeti lépéseket tette meg a három egység a XVII. század eleji „unió” irányába.¹⁹

A fiúszékek kiválásához hasonlóan rögzös volt a székelyföldi *mezővárosok* fejlődésének az útja is. A magyarországi városfejlődésben alapvetően két típust lehet megkülönböztetni: a szabad királyi várost és a mezővárost. A két típus között egyebek mellett terminológiai, jogi és hadászati különbségek is voltak. Míg a szabad királyi várost latinul a *civitas, libera regia civitas* elnevezésekkel illették, közvetlenül a királynak volt alávetve és többnyire megerősített falakkal rendelkezett, azaz „váras” hely volt, addig a mezővárost *oppidum*nak nevezték, földesúri joghatóság alatt állt és nem volt fallal körülkerítve.²⁰ A székelyföldi városfejlődés vonatkozásában a régebbi kutatás összemosta a két fogalmat és a középkori székely városokat lényegében szabad királyi városoknak tekintette.²¹ Hasonlóképpen egyöntetű vélemény alakult ki abban a vonatkozásban is, hogy a városi kiváltságok adományozója Zsigmond volt.²² E felfogást a városi fejlődést pártoló uralkodóról kialakult történelmi kép mellett a király 1427. május 9-én kelt oklevele is táplálta. Ebben arról olvashatunk, hogy „*erdélyi részeinken mindegyik székely székben van egy olyan városunk, illetve mezővárosunk, amely bizonyos szabadságjogokkal van felékesítve*” (43.). E felfogással szemben az újabb, részletes vizsgálatok több fontos mozzanatra is rámutattak. Egyrészt bebizonyosodott, hogy a székely települések a középkor folyamán még nem jutottak el a „kulcsos” (szabad királyi) városok szintjére, s csak mezővárosi kiváltságokkal rendelkeztek. Másfelől világossá vált az is, hogy a privilégiumok megszerzése különböző időszakokban és eltérő mértékben sikerült az egyes településeknek, így azok nem köthetőek csak Zsigmond személyéhez.²³ Fény derült e vizsgálatok eredményeként arra is, hogy Székelyföldön a mezővárossá válásnak két fokozata volt. Az első szintet az jelentette, amikor az *oppidum* – amely gyakran a szék központjával volt azonos – kiemelkedett ugyan a falvak közül, s vásártartási joggal is rendelkezett, de az adózást, a katonai szolgálatot és a jogszolgáltatást tekintve továbbra is alá volt rendelve a széknek. „*Ezt a viszonyt csak királyi privilégiummal, az érintett székely székek jól kitapintható ellenkezése mellett lehetett megváltoztatni. Ha ez sikerült, a székek kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy területükön privilegizált*

*királyi mezőváros jött létre, régi befolyásukat azonban továbbra is megpróbálták érvényesíteni, amiről egyfelől tiltakozások és perek sora, másfelől a kiváltságok többszöri átrása tanúskodik.*²⁴ E viszályokkal terhes fejlődési útról tanúskodik Kézdivásárhely, Székely- (Maros-) vásárhely vagy Sepsiszentgyörgy esete is (43, 48, 49, 51, 53). A privilegizált székely mezővárosok kiszakadtak a hagyományos politikai, társadalmi struktúrából, hozzájárulva bizonyos mértékig a középkori székely berendezkedés bomlásához, a társadalmi feszültségek egyre élesebbé válásához a XV–XVI. században.

A székelyek, amikor új lakóhelyüket elfoglalták, nemzetségi szervezetüknek megfelelően nemek és ágak szerint osztották fel a területet. Ez a szokás a későbbiekben is megmaradt, miként erről Zsigmond királynak a kézdi székelyekhez írott 1427. évi oklevele tudósít: *“ti a mi városunkat, illetve mezővárosunkat magatok között öt nemzetségre, illetve ágra felosztottatok”* (43.) Az így felosztott földeket falusi földközösségben művelték meg: a szántásra alkalmas területet *„egy vagy több évre felosztották egymás között. Az osztás sorshúzással, mégpedig nyilvánással történt: ezért hívták a kiosztott földet nyílföldnek, vagy falu nyílának. Az ilyen nyílföldeken termelték a háziszükségletet kielégítő gabonát”*.²⁵ A letelepedést követően, az idő előrehaladtával elkerülhetlenné vált a magánbirtok kialakulása is. Ennek egyik formája az erdőirtás; az irtványföldek saját tulajdonba kerültek.²⁶ Kísérletek történtek azonban már elég korán arra is, hogy a közös földek egy részét alakítsák át magánbirtokká. Így például 1366-ban már olvashatunk vita tárgyát képező székely jogon birtokolt örökletes telkekről, amelyekhez művelt és művelés alá nem vont földek, legelők, rétek, malmok stb. tartoztak.²⁷ Sok viszálykodásra adott okot a Székelyföld közvetlen közelében keletkezett magánbirtok is, amit a Hídvégi nemesek és a sepsi székelyek hosszas küzdelme is példáz (35, 41). A XIII. század óta vannak arra példáink, hogy székelyek királyi adomány, vásárlás vagy beházasodás útján Székelyföldön kívüli birtokokra tettek szert, s nemesi jogú fölbirtokossá váltak (35, 36, 42).²⁸ Az idő múlásával azonban a Székelyföldön is feltartóztathatlanul terjedt a magánbirtok, míg végül a XVI. századra uralkodóvá vált. Ez a folyamat szorosán összekapcsolódott a belső feszültségek kiéleződésével, a középkori, archaikus társadalmi berendezkedés átalakulásával.

1. A magyarországi székely telepek

28.

VÁRADI REGESTRUM

165. sz. regeszta

(1217)

A Várad Regestrum, amely a várad káptalan előtt 1208–1235 között lezajlott jogügyletek jegyzőkönyvét tartalmazza, érdekes adatot őrzött meg egy 1217. évi bejegyzésében a „Székelyszáz” nevű bihari száznagyságról, azaz katonai egységről. Az adat arra vet fényt, hogy a székelyek kezdetben a várszervezet keretein belül látták el katonai szolgálatukat, jogállásukat pedig a várnépeket megillető kötött szabadság jellemezte. E bejegyzésen kívül a regestrum említést tesz még a Bihar megyei Székelytelek (Scecul) és a Tolna megyei Székely (Zecul) településről is (VR. 164., 253.).

Kiad.: VR. 213.

Ford.: Géczi Lajos.

Az Úr megtestesülésének ezerkétszáztizenhetedik évében, a győzedelmes király, András uralkodása idején,²⁹ midőn Simon a várad püspök,³⁰ Gyula a nádorispán,³¹ Nimcha a békési ispán, Ányos az olvasókanonok és a jegyző, a székelyszázi századoskerületi bihari várbeliek,³² és közülük is különösen Ebey³³ falui Tenkeu, megvádoltak bizonyos Deus nevű szabad embert, közéjük tartozónak mondván őt. Deus azonban azt mondta, hogy ő teljesen szabad. Ezért Nimcha, bihari ispán királyi parancsra őket vallatván, a bihari várjobbágyok, ti. Lukács hadnagy, Péter, Biba, Tegegu és mások véleményét kérdezte. Mivel az említett Deust ők is várbelinek mondták, az ispán eskü letételét rendelte el számukra, és mivel az esküt letenni nem merték, a várnépbelieket elmarasztalta és Deus-t szabad állapotúnak nyilvánította, és Joancha comes, királyi poroszló által annak szabad állapotát az említett várjobbágyok jelenlétében nekünk tüstént tanúsította.

29.
IV. BÉLA
(1247 november 7.)

IV. Béla a nagyszombati apácáknak adományozott Boleráz falu határjárása során említ székelyeket Pozsony megye területén.

Kiad.: *CDES. II. 393.*

Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet)

Innen a folyón át a székelyek felé fordulva a nagy erdőig nyúlik [a határ]; ott pedig három határ található nyugat felé: az egyik határ Solumus faluhoz tartozik, a második határ Boleráz faluhoz, a harmadik határ a székelyekhez tartozik.

30.
IV. BÉLA
(1235–1270)

IV. Béla király a nagyvátyi székelyeket, akik korábban száz fegyveres kiállítására voltak kötelezve, abban a kiváltságban részesíti, hogy ezután a királyi szervensek módjára fejenként szállhassanak hadba. Az oklevél Zsámboki János 1581. évi Bonfini kiadásának függelékében maradt ránk, a dátum elhagyásával és hiányos zárórendelkezéssel. Tartalmi megfontolások alapján valószínűnek tartható, hogy a tatárjárást követő évtizedekben kerülhetett sor kiadására. A diploma fordítását a záróformula elhagyásával közöljük.

Kiad.: *SzO. I. 14–5.*

Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet)

Béla Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria és Kunország királya. Mindenkinek, a most élőknek és a jövőbelieknek, akik ezt az oklevelet megtekintik, üdvöt mindenki Üdvözítőjében! A jelen oklevél révén mindenkinek, a most élőknek és a jövőbelieknek a tudomására kívánjuk hozni, hogy mivel az ispánjuk által súlyosan megterhelt vátyi székelyek sérelmük ügyében gyakran könyörögtek hozzánk kérelemmel. Mi, akik a magunkra vállalt kormányzati kötelezettség révén kötelesek vagyunk az alattvalók kéréseinek megfelelő mértékben helyt adni, e székelyeket

terhüktől megszabadítván elrendeltük, hogy meghatározott számú emberrel, tudniillik száz fegyverrel tartozzanak bennünket és királyságunkat minden hadjáratban szolgálni. A kegyet vagy könyörületességet illetően kiváltságlevelet adományoztunk, remélve, hogy e székeleyek a nekünk és királyságunknak teljesítendő szolgálatra hasznosak és alkalmasak lesznek. Mivel azonban a fent említett székeleyek a szabadságban megmaradva minden hadjáratunkban, melyeket különböző időkben ügyeink állásának megfelelően viselnünk kellett, rendelkezésünkön túlmenően, mintegy vitézséget vitézségre halmozva oly kegyet érdemlően és dicséretesen szolgáltak, hogy királyi lelkünk gyakran talált nyugalmat az ő szolgálatukban, Mi, dicséretreméltó hűségüket és szolgálataikat királyi kegyből, a viszonzás ajándékával hálásnak mutatkozván ellentételezni akarjuk, hogy ezáltal még dicsőségesebben tudjanak bennünket szolgálni, ezért különlegesebb királyi kedvezéssel övezzük őket, azt a kiváltságot adományozzuk nekik, hogy ne meghatározott számban, hanem – miként a királyi serviensek – fejenként és személyesen felfegyverkezve tartozzanak velünk hadba vonulni...

31.

TAMÁS ESZTERGOMI ÉRSEK

(1314 július 22.)

Tamás esztergomi érseknek a Szent Kereszt-monostor apátja és barátai számára kiadott bizonyságlevele említést tesz az ország nyugati határán fekvő egykori székeley telepről.

Kiad.: UB. III. 79.

Ford.: Kordé Zoltán (részlet)

Károly úr, Isten kegyelméből Magyarország dicső királya előttünk az ausztriai Szent Kereszt-monostor ciszterci rendi, folytonosan Istennek szolgáló szerzeteseinek és istenfélő barátainak adományozott minden hasznával és tartozékával örök jogon és visszavonhatatlanul birtoklásra és bírásra egy bizonyos – Magyarország és Ausztria határán fekvő – Barandanbe nevezetű birtokot, amelyen egykor székeleyek éltek és laktak.

32.
SÉNYŐI SZÉKELY DOMOKOSRA VONATKOZÓ OKLEVELEK
(1323–1365)

Nagy Lajos 1365 február 2-án kelt oklevele tartalmazza azokat az iratokat, amelyek a székely Domokos jogállására vonatkoznak, s értékes felvilágosítással szolgálnak a magyarországi székely telepekről és lakosairól. A közérthetőség kedvéért az eredeti okmányban foglalt okleveleket kronológiai és tartalmi szempont szerinti sorrendben közöljük. A szövegből csak Lajos király címeinek teljes felsorolása, illetve a méltóságsor maradt ki.

Kiad.: MNy. 1931. 206–209.
Ford.: Kordé Zoltán

a)
KÁROLY RÓBERT
(1323. május 6.)

Károly, Isten kegyelméből Magyarország királya, híveinek, az egri káptalannak üdvöt és kegyet! Salamon fia Székely Domokos azt állítja, hogy a sásvári székelyek nemzetségéből származik. Evvel kapcsolatban nem ismerjük az igazságot. Megparancsoljuk ezért hűségteknek a jelen oklevél által, hogy amennyiben Domokos képes lesz ezt előttek bizonyítani és számotokra az igazság bebizonyosodik, híven írjátok meg nekünk. Kelt Visegrádon, az Úr mennybemenetele ünnepének másnapján, az Ő 1323. évében.

b)
EGRI KÁPTALAN
(1323. május 24.)

Legkiválóbb urának, Károlynak, Isten kegyelméből Magyarország dicső királyának az egri egyház káptalanja imáit az Úrban, örökös hűséggel! Megkaptuk Felsőtek alábbi tartalmú levelét: [*Következik Károly Róbert fenti oklevele.*] Ezzel kapcsolatban oly módon válaszolunk Felsőteknek, hogy Domokos a sásvári székelyek nemzetségéből való igazi székely; ezt pedig számos nemestől és kanonoktársainktól biztosan megtudtuk és számunkra ezután ő általuk teljesen bizonyossá vált, hogy Domokosnak öröklött birtoka van a temesi székelyi Nagy Lövő-

ben, ahol egyház alapított Keresztelő Szent János tiszteletére. Kelt Pünkösöd nyolcadának harmadik napján, a fent említett évben.

c)
ESZTERGOMI KÁPTALAN
(1323. május 7.)

Legkiválóbb urának, Károlynak, Isten kegyelméből Magyarország dicső királyának az esztergomi egyház prépostja és káptalanja az Úrban illő és ájtatos imáit! Megkaptuk kiválóságtok levelét, mely azt tartalmazza, hogy mivel a jelen sorok átnyújtója, Salamon fia Domokos azt állította, hogy a sásvári székelyek nemzetségéből való és ennek az igazságáról nem voltatok meggyőződve, megparancsoltatok nekünk, hogy híven iparkodjunk megírni nektek, vajon e Domokos bizonyította-e előttünk, hogy székely. Ezzel kapcsolatban úgy határoztunk Felségteknek válaszolni, hogy ugyanez a Domokos az alulírott tanúk által előttünk világosan bizonyította, hogy ő a Szent Jánosnál levő temesi nagylövői, a sásvári megyébe való székely. A tanúk nevei a következők: Pataz, Leustas, Albert, Márton, Miklós, Jakab, István, Balázs, Ferenc, János, Mykch, Landys, Ramacha, Arnold és Chyma, akik mindannyian Domokost, sőt a szüleit és az őseit is esküvel sásvári székelyeknek állították. Kelt Esztergomban, az Úr mennybemenetele ünnepének harmadik napján.

d)
KÁROLY RÓBERT
(1323. június 3.)

Mi, Károly, Isten kegyelméből Magyarország királya emlékezetül adjuk a jelen oklevél által mindenkinek, akit illet, hogy elébünk járulván Salamon fia Domokos, azt vallotta, hogy ő a sásvári székelyek nemzetségéből való, s mivel a békétlen idők gonoszsága miatt régóta eljött a földjéről, alázatosan arra kért bennünket, hogy adjunk számára engedélyt és hagyjuk, hogy visszatérjen a saját földjére. Mivel azonban minderről nem rendelkezünk bizonyossággal, meghagytuk neki, hogy az esztergomi és egri egyházak káptalanjainak az oklevelei révén erről tegyen bennünket bizonyossá. Végül Domokos visszatérvén hozzánk, átnyújtotta nekünk a fent említett káptalanok két oklevelét, az alábbi

tartalommal: [*Következnek a fentebb közölt oklevelek.*]. Mi pedig, mivel a magunkra vállalt uralkodói kötelezettségből kifolyólag tartozunk mindenkit saját szabadságában vagy állapotában megőrizni, meghallgatván Domokos kéréseit, miután az előbb említett esztergomi és egri káptalanok okleveleinek a tartalmából bizonyosságot nyertünk e Domokos nemzetsége felől, engedélyt adtunk neki, hogy visszatérjen a sajátjába, hogy a királyi felséget megillető szolgálatot nemzetségének törvénye szerinti teljesítse, ahogy illik. Kelt Visegrádon, az Úr 1323. évében, Pünkösöd tizenötödik napját követő pénteken.

e)

KÁROLY RÓBERT
(1326. augusztus 20.)

Mi, Károly, Isten kegyelméből Magyarország királya emlékezetül adjuk a jelen oklevél révén mindenkinek, akit illet, hogy megfontolván hívünk, Salamon fia Székely Domokosnak, Egyed fia Iván szerviensének hűségét és hűséges szolgálatainak érdemeit, melyeket urával együtt hosszú idő fáradozásai révén nekünk nyújtott, kiérdemelte tetszésünket, s kegyeltté vált előttünk, különösen hűséges szolgálata viszonzásául, melyet abban az ütközetben nyújtott és teljesített számunkra férfiasan és hűségesen, vére hullatásával fent említett urával, Ivánnal együtt, amelyet Dózsa³⁴ akkori vajda a mi parancsunkra, sőt a mi uralmunk nagyobbodásáért vívott Debrecenben, e Domokost a többi székely között azzal a különleges kiváltsággal kívánjuk felruházni, hogy Domokosnak és örököseinek ezután joguk legyen arra, hogy örökösen megmaradhassanak, ahol csak akarnak, akár az ő szerzett birtokaikon, különösképpen eme Domokos Sényőnek nevezett birtokán, akár másutt a országunkban, és nehogy bárki a mi vagy utódaink idejében Domokost és örököseit akaratuk ellenére kényszeríteni merészelje, hogy megtelepedés okából a székelyek közös helyére vagy máshová menjenek, sőt engedje meg, hogy ő és örökösei országunk más nemeseinek a jogcímén ahol csak megtelepedni akarnak, a tartózkodás szabad lehetőségének örvendezzenek és örüljenek. Hogy senki se merészeljen ezzel ellentétesen cselekedni, a jelen oklevelet privilégiummá fogjuk megerősíteni, amint azt nekünk visszahozzák. Kelt Fehérvárott, Szent István király ünnepén, az Úr 1326. évében.

f)
I. LAJOS
(1365. február 2.)

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország stb. királya Krisztus minden hívőjének, úgy a most élőknek, mint az eljövendőknél, akik a jelen oklevelünket meg fogják ismerni, üdvöt mindenki Megváltójában! Minthogy olyasmi kérettetik tőlünk, ami jogos és igazságos, úgy illik, hogy a királyi felség jóindulatú beleegyezését adja mindabba, amiről úgy látszik, hogy hasznosan szolgálja alattvalói érdekét. Ennélfogva ennek az oklevélnek a révén mindenkinek a tudomására akarjuk juttatni, hogy felségünk színe elé járulva hívünk, Sényői Salamon fia: Domokos fia: Pál, bemutatta nekünk a kitűnő és dicső uralkodónak, Magyarország hajdani híres királyának, Károly úrnak, a mi kegyes emlékezetű, igen kedves atyánknak két nyílt oklevelét, melyek a Baszaráb³⁵ földjén véletlenül elveszített középső pecsétjével voltak hitelesítve, a bennük foglalt ügyeket pedig az alábbi oklevelek tartalmazták, alázatosan és buzgón kérve királyi felségünket, hogy ezeket jogszerűnek elfogadva és érvényesnek tekintve az ő és örökösei számára új pecsétünk ráfüggesztésével kiváltságos formában megerősíteni méltóztassunk. [*Következnek a fenti oklevelek.*] Mi tehát királyi szívésséggel meghallgatván fent említett Domokos fia: Pál jogos és az igazságnak megfelelő könyörgéseit, atyánk két minden kétségen és gyanún felül álló, a jelen oklevélbe szóról-szóra befoglalt nyílt oklevelét egész tartalmukat és végzéseiket illetően elfogadjuk, jóváhagyjuk, megerősítjük és azokat a már említett Pál és az ő fiai és összes örököse érdekében az igaz királyi tekintély révén örök érvényességgel megerősítjük. És mivel a két atyai oklevél pecsétjeiről midőn Domokos fia: Pál megerősítés végett bemutatta azokat felségünknek, megtudtuk, hogy sérültek és szét vannak szaggatva, ezért akarjuk és a királyi hatalomnál fogva fenyegetve meghagyjuk, hogy egyetlen ember se merje e Pált bárkivel szemben bíróságon vagy bíróságon kívül eredeti okleveleinek a bemutatására kényszeríteni vagy szorítani, hanem megerősítésünknek mint a fent említett eredeti példányoknak, éppoly teljes hitel adassék.

2. Székek, birtokviszonyok és mezővárosi fejlődés

33.

II. ANDRÁS ADOMÁNYLEVELE

(1222. május 7. előtt)

II. András 1222. május 7. előtt kiadott oklevelében³⁶ visszaadja Herman von Salza nagymesternek és a Német Lovagrendnek a király haragja miatt korábban tőlük elvett Barcaságot, s különféle kiváltságokban részesíti a lovagokat.

Kiad.: *US. I. 22–24.*

Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet).

Ugyancsak megengedjük, hogy sem ők,³⁷ sem embereik semmilyen adót ne tartozzanak fizetni, amikor átmennek a székelyek vagy a románok földjén.³⁸

34.

ANDREANUM

(1224. november 30.)

A szebenvidéki szászok részére 1224-ben II. András által kiadott kiváltságlevél, az Andreanum említést tesz a sebesi (azaz a sepsi) székelyek földjéről.

Kiad.: *US. I. 32–35.*

Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet).

Ilyenformán [akarjuk], hogy Szászvárostól kezdődően Barótig minden nép, a sebesföldi székelyek földjével³⁹ és Daróc földjével együtt egy nép legyen, és egy bíró alá tartozzék, minden megyétől – kivéve a szebenit – teljesen elszakadván.

35.

IV. BÉLA

(1252. augusztus 20.)

IV. Béla adománya a sepsi székely Akadas fia Vince comes számára. A későbbiek során ez a birtok hosszú vitát és pereskedést eredményezett a sepsi székelyek és Vince leszármazottai között (ld. a 41. sz. szemelvényt).

Kiad.: *US. I. 78–79.*
Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet)

Béla, Isten kegyelméből Magyarország (..) királya (...) A jelen oklevél révén mindenki tudomására kívánjuk hozni, hogy elénk járulván hívünk, Akadas fia Vince comes, sepsi székely állhatatosan kérte, hogy a kerci románok, a brassói szászok földjei és a sepsi székelyek földjei között fekvő Zek földet,⁴⁰ amely egykor a szász Fulkuné volt, de a tatárok pusztítása miatt gazdátlan és lakosok nélkül maradt, méltóztassunk neki adományozni. Mi pedig, miután (...) Vince érdemeit megfontoltuk (...) ezt a földet kedvelt hívünk, Lőrinc erdélyi vajdánk⁴¹ és valkói ispánunk által neki átadattuk.

36.
MÁTÉ ERDÉLYI VAJDA
(1271)

Máté erdélyi vajda oklevele említést tesz a néhai székely Szoboszló királyi adományozási jog alá eső földbirtokáról.

Kiad.: *US. I. 111–112.*
Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet)

Mi, Máté, erdélyi vajda és szolnoki ispán emlékezetül adjuk a jelen oklevél révén mindenkinek, hogy István, Magyarország dicső királya,⁴² a mi természetes urunk általunk is ismert és látott oklevele révén a mindig királyi adományozás alá tartozó Abrud nevű földet, amely a Szent Mihály egyház káptalanjának⁴³ Ompoly nevű földje mellett fekszik, s amely mindig is királyi adományozási jog alá esett, a Szent Mihály püspökségnek és káptalannak, valamint egyháznak adta, juttatta és adományozta örökös jogon és visszavonhatatlan birtoklásra. E földet régebben királyi adomány folytán a néhai Gyula bán⁴⁴ birtokolta békében és nyugalomban egészen haláláig, majd ezt követően a székely Szoboszló.⁴⁵

37.
ERDÉLYI KÁPTALAN
(1291)

Az erdélyi káptalan oklevele a székelyek nemzetségéből való Bencench fiai: István, Domokos és Mikó birtokeladásáról.

Kiad.: *US. I. 185.* (Az eredeti formában szereplő személyneveket Jakó Zsigmond olvasatának megfelelően közöljük: *EO. I. 292.*)

Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet)

Az erdélyi Szent Mihály arkangyal egyházának káptalanja Krisztus minden jelenlegi és jövőbeni hívének, akik ezt az oklevelet megtekintik, üdvöt az üdvöt adóban! Ennek az iratnak a révén mindenkinek a tudomására hozzuk, hogy a székelyek nemzetségéből való⁴⁶ Bencench fiai: István és Domokos a maguk és a fivérük, Mikó képviseletében személyesen elébünk járulván Sótelek⁴⁷ nevű földjüket, amely a boldog emlékezetű István királynak⁴⁸ az adománya folytán – miként ezt a király úrnak akkor kiadott privilégiumából megtudtuk – nekik adatott, odaadták, átengedték és visszavonhatatlanul eladták úgy a maguk, mint Mikó, előbb említett fivérük részéről minden hasznával és tartozékával együtt, azokkal a régi határokkal és határjelekkel, melyek között Bencench eme fiai bírták és birtokolták azt, Kelneki Cheel fiainak: Dániel és Salamon comeseknek és általuk utódaiknál örök jogú birtoklásra és bírásra húsz finom ezüst márkáért, amelyet Bencench fiai, mint mondták, Chel mondott fiaitól teljesen megkaptak és átvettek (...)

38.
ERDÉLYI KÁPTALAN
(1291)

Az erdélyi káptalan tudatja, hogy Ellös fia Ellös tulajdonjogának a fenntartása mellett öröklött várát, Torockót átengedte a kézdi székelyeknek. (Az elrongyolódott oklevél hézagokkal tarkított szövegének a megértést könnyítő, minimális kihagyást eszközöző fordítását közöljük.)

Kiad.: *US. I. 87–88.*

Ford.: *Kordé Zoltán*

A nemes férfiú, a torockói Ellős fia Ellős⁴⁹ comes személyesen elébünk járulván öröklött várát, Torockót – fenntartván és megőrizvén a maga számára e vár tulajdonát és birtokjogát – szabad akaratából szomszédainak, az Aranyos melletti kézdi székelyeknek és általuk utódaiknak adta, átengedte és adományozta állandó birtoklásra, amíg csak ezek a székelyek vagy utódaik az Aranyos folyó mellett tartózkodnak, olyan formán, hogy ha a tatároknak vagy másoknak az ereje a király úr ellen felkelve a Magyar Királyságba hatolna vagy pusztítás szándékával jönne, e székelyeknek vagy örökösöknek, amíg csak az említett Aranyos folyó mellett maradnak, mint az előbb mondtuk, személyük és gyermekeik, valamint javaik védelme végett Torockó említett várába úgy mint saját és örökletes várukba minden időben – tudniillik háború és béke idején is – valamennyi javukkal szabadon bemehessenek, és abban mint saját várukban tartózkodhassanak. Mindazonáltal e Torockó várának tulajdona minden birtokjoggal mindenkor a fent említett Ellősé marad.

39.
ERDÉLYI KÁPTALAN
(1293)

Az erdélyi káptalan oklevele szerint Frátai Ősz comes és fiai örökös földjeik felét eladták Náznánnak és a szentkirályi székely sevienseknek.

Kiad.: SzO. VIII. 5–6.

Ford.: Kordé Zoltán (részlet)

Továbbá, az Úr 1293. évében...Frátai Ősz⁵⁰ comes saját maga és fiai: Péter, valamint Miklós nevében elébünk járulva bizonyos örökös birtokaiknak, mint elmondta Nagyméhesnek, amelyen Szent Márton tiszteletére emelt kőegyház áll, valamint Kisméhes és Velkértelke nevűeknek a teljes fél részét minden hasznukkal és tartozékukkal, tudniillik a két Méhes között fekvő erdőknek, réteknek, halastavaknak [a felével] mint mondom, a fent említett fiainak a jóakaratóval és egyetértésével azon régi határokkal és jelekkel vagy mesgyékkal, melyekkel korábban is bírta, örökös jogú birtoklás végett ötven márkáért odaadta és eladta Náznánnak és a szentkirályi székely sevienseknek (...)

40.
AZ ARANYOSI SZÉKELYEK ÉS AZ ESZTERGOMI
KÁPTALAN KÖZÖTTI PER

Az Aranyosszékből lakó székelyek és az esztergomi káptalan között hosszas per folyt Felvinc (Aranyosvinc) birtokáért, melyre mind a két fél igényt tartott. A pereskedés során bemutatott iratok némi fényt vetnek e terület, illetve a vitatott birtok korábbi történetére. A vizsályt végezetül csak I. (Nagy) Lajos király zárta le, s Felvinc a székelyeké lett. A perből az 1327-ben keletkezett iratok fordítását közöljük.

a)
KÖCSKI SÁNDOR ORSZÁGBÍRÓ
(1327. június 4.)

Kiad.: *MES. III. 110–13. 172. sz.*
Ford.: *Almási Tibor*

Mi, Sándor ispán, a legfelségesebb fejedelemnek, Magyarország dicső királyának, Károly úrnak⁵¹ az országbírája a jelen oklevél rendjében emlékezetül hagyván tudatjuk mindenkivel, akit illet, hogy annak idején, az Úr megtestesülésének 1320. évében a Diódról való Péter fia Gergely, király urunk embere az erdélyi egyház tisztelendő káptalanjának tanúságtétele mellett a törvényes idézés eljárásrendje szerint a királyi felség különös jelenléte elé idézte az Aranyos mentén lakó kézdi székelyeket az esztergomi szentegyház tiszteletre méltó káptalanja ellenében, majd a nevezett felek pere utóbb – a nagyságos férfiúnak, a jó emlékezetű előző királyi országbírónak, Lampert mesternek⁵² a levelében foglaltak szerint – közbeavatkozó királyi rendelet nyomán király urunk erdélyi részekre való megérkezésének nyolcadik napjára, Fehérvárra⁵³ lett elhalasztva. Végül is, midőn király urunk az Úr 1324. esztendejében eljövén azok lázongásának és vakmerő ellenszegülésének megzabolázására és felmorzsolására, akik a köteles engedelmesség jármából kibújva nem átalották hűtlenségük szarvát tulajdon természetes urukra ráemelni,⁵⁴ minthogy az említett Lampert mester eme földi életpályát ugyanazon az erdélyi részekben szerencsésen bevégezte, az ítélezést a nemes és nagyságos férfiúra, Tamás erdélyi vajda úrra,⁵⁵ szolnoki és szebeni ispánra bízta, ahogyan az a

szóban forgó király urunk levelében bővebben is bennefoglaltatik. A mondott székelyek viszont a két fél számára az erdélyi részekre szólóan kitűzött időpontban sem el nem jöttek, sem maguk helyett nem küldtek senkit a vajda úr színe elé – akit a király úr jelölt ki akkor bíró gyanánt nekik –, miközben az említett esztergomi káptalan törvényes ügyvédjei ugyanezen vajda úr előtt törvény szerint megjelentek és várakoztak, mire föl azután a székelyeket az előbb mondott káptalan eme törvényes ügyvédjei a szóban forgó vajda úr meghagyásából s az idézés köteles útját betartva egy törvényes időpontra [ismét] megidézték a sűrűn említett vajda úr elé, ahogyan azt az ő levelében részletesebben is láttuk. A szóban forgó pert végül király urunk annak érdekében, hogy a felek között kikezdhettelebb ítélet születhessék, ismételten visszavette tulajdon különleges jelenléte elé, majd az érintett felek akaratából elhalasztotta Szent György vértanú akkor legközelebben következő ünneplésének nyolcadára,⁵⁶ míg ama Szent György nap eljövetelekor ugyanezen felek törvényes ügyvédjeinek helyeslése mellett a Szent Györgytől számított harmadik év fordultának nyolcadára,⁵⁷ hogy a felek számára további halasztás nélkül majd akkor végső döntés és intézkedés tétessék. Elérkezvén tehát a harmadik év fordultával – nevezetesen is az Úr 1327. esztendejében – ama nyolcad, egyik részről a tudós férfiak, Teofil prépost úr és János mester honti főesperes úr, az említett káptalan ügyvédjei ugyanezen esztergomi szentegyház káptalanjának képviselőjében, s éppenúgy a másik részről Vörös Jakab és Jakab fia Péter, a mondott székelyeknek hasonlóképp ügyvédjei, a nevezett kézdi székelyek képviselőjében – s rendelkezvén ugyanezen székelyeknek a perrel kapcsolatos okleveleivel is –, különleges királyi meghatalmazás folytán a mi magunk és nemkülönben az ország egynéhány, külön királyi rendelettel erre kijelölt főpapjának, bárójának és nemesének a színe elé járulva és állva a szóban forgó prépost és János főesperes az esztergomi egyház káptalanja helyett és nevében bemutatta nekünk és közrebocsátotta a kiváló fejedelemnek, László úrnak, Magyarország egykori dicső emlékezetű királyának⁵⁸ bizonyos kiváltságlevelét, illetőleg okiratát, amely a legfelségesebb fejedelemnek, a Magyarország államügyeit hajdan szerencsésen kormányzó, boldog emlékezetű András király úrnak⁵⁹ az Úr 1219. esztendejében kiállított kiváltságlevelét erősítette meg. Ebben az nyert kétségbevon-

hatatlan bizonyosságot, hogy az előbb említett András király úr egy, az erdélyi részeken fekvő Aranyosvincnek mondott földet bizonyos határok és határjelek között haszonvételekkel és egyéb tartozékokkal együtt – ahogyan ugyanott az pontosabban is részletezve van – viszonyozásul a szóban forgó esztergomi egyház egykori érsekének, János úrnak,⁶⁰ továbbá káptalanjának bizonyos különleges hűségéért odaadományozott az ugyanazon káptalanbeli kanonokoknak örök jogú birtoklásra, illetve hogy az akkori erdélyi vajda, Neuke, a királyi felség parancsából egybehíván mindazokat, akiknek szükséges volt a jelenléte, bevezette [őket] ama földnek és járandóságainak a birtoklásába és uralmába, miután [a birtokot] elkülönítette az oklevélben világosabban is taglalt határok és határjelek között mások határaitól, és egyáltalán nem jelentkezett senki, aki ennek ellentmondott volna.

Mindezekkel szemben a fent nevezett Jakab és Péter a maguk és ugyanezen székelyek nevében bemutatták nekünk a tisztelendő erdélyi káptalan pecsétje alatt András király egy olyan privilegiális oklevelének példányát, illetőleg átiratát, amely az előbb mondott László király úrnak az Úr 1291. esztendejében kelt⁶¹ egyik kiváltságlevelét erősítette meg, s amelynek tartalmából arról szereztünk tudomást, hogy a szóban forgó András király a sokféle odaadásért, valamint érdemteli szolgálatokért – miként ott azok bővebben is kifejtetnek – egyéb földek között ama Felvinc földet is a nevezett székelyeknek – alkalmasint a benne foglalt kitétel szerint: mások jogának sérelme nélkül – eladományozta örökre szóló megtartásra és birtoklásra. Mindazonáltal az, hogy valamiféle királyi ember a törvényes eljárást követve iktatta is volna ama földet a mondott székelyek számára, és hogy ugyane földet ez az András király úr az említett esztergomi káptalan megfosztásával adományozta volna oda a székelyeknek, nem található meg ebben az oklevélben. Mi tehát a tisztelendő atyákkal, László testvérrel, isteni és apostoli kegyből kalocsai érsek úrral, a királyi udvar kancellárjával,⁶² Miklóssal a győri, s Andrással az erdélyi egyházak püspök uraival,⁶³ és hasonlóképpen a tiszteletre méltó férfiakkal, András mesterrel, fehérvári préposttal,⁶⁴ a királyi udvar alkancellárjával, Jánossal a veszprémi, Miklóssal az erdélyi, Andrással a budai és Istvánnal a pécsi egyházak prépostjaival, rajtuk kívül pedig a nagyságos férfiakkal, Fülöp nádorral, a kunok bírójával, szepesi és újvári ispánnal,⁶⁵ Deme-

terrel, király urunk tárnokmesterével,⁶⁶ Tamás erdélyi vajdával, szolnoki és szebeni ispánnal, Mikccsel, egész Szlavónia bánjával,⁶⁷ Simon mesterrel, a székelyek ispánjával,⁶⁸ nemkülönböztetve pedig az ország mindazon más nemeseivel együtt, akik ott akkor királyi rendeletre jelen lehettek, ugyanezeknek, az előbb elmondottak szerint oly különböző korokban és egymásnak ellentmondóan kiállított és kibocsátott kiváltságleveleknek a tartalmát józan ésszel és a legnagyobb körültekintéssel fontolóra vévén, és minden egyes okmánynak az érvényét a másik hatályával szembehelyezvén és egybevetvén, több napon keresztül tartó érett fontolgatást követően és a belátható következtetéseket levonva az előrebocsátottakban – mert a szóban forgó esztergomi káptalan privilegialis oklevelei az időben korábban, hamarabb lettek kibocsátva, és mert eme kiváltságokat két király, nevezetesen Béla⁶⁹ és László királyok is megerősítették és oltalmukba vették, amint azt a mondott László király megerősítő levelében bővebben benne foglalva láttuk, mint ahogyan az is megtalálható volt ott, hogy a szóban forgó földet királyi ember iktatta a fentebb taglalt törvényes eljárással az említett kanonokoknak, illetőleg káptalannak a tárgyalt privilegiumukban írásban lefektetett biztos határok között, ezenkívül pedig azért is, mert a mondott András király úrnak a nevezett székelyek nevében bemutatott kiváltságlevele későbbi időben, újabb korban készült, ama földet pedig nem iktatta királyi ember a székelyek számára, és mert András király azt idegen jog sérelme nélkül adományozta nekik, azután meg azért is, mert eme székelyek a maguk kiváltságlevelét oly hosszú idő óta nem hozták napvilágra, hanem mindig láthatatlanságban tartották, legfőképpen pedig azért, mert a lelegején említett András király úrnak a szóban forgó kanonokok javára először és régebben eszközölt adományát a legutóbb következő András király az ő levelében nem vonta vissza valamely kifejezett okra hivatkozva, és a földet sem vette el tőlük, és László király úr sem tett említést Felvinc birtokról a székelyek mellett, továbbá mert László király úr a Felvinc birtok iránt bárki részéről felmerülő igényeket eleve érvénytelenítette, megsemmisítette, avagy hasztalanoknak nyilvánította –: ebből kifolyólag úgy döntvén, hogy a mondott Felvinc földet, illetve birtokot azon határok, határjelek és elkülönítő megjelölések között, valamint mindama járandóságaival és tartozékokkal, továbbá sójárandósággal együtt, ahogyan

azok a szóban forgó káptalan kiváltságlevelében részletesebben szerepelnek, az esztergomi egyház káptalanjába tartozó kanonokok számára kell megítélni, a fent érintett formában e kanonokoknak odaitéljük, rájuk ruházzuk és ítélet szerinti tulajdonrészükké nyilvánítjuk, egy-szersmind már el is rendeltük különlegesen meghatalmazott embe-rünk, név szerint Márk által az ország bevált szokásának megfelelően elvégzendő beiktatásukat örökre szóló és visszavonhatatlan bírásra, megtartásra és hasonlóképpen birtoklásra, míg a szóban forgó széke-lyeknek – úgy mindegyiküknek külön-külön, mint ahogyan közösségük egészének is egyetemlegesen – a fent nevezett Felvinc birtokkal kapcsolatban örök hallgatást parancsoltunk. Ha pedig e széke-lyek az előbb mondott Felvinc föld dolgában valamely más oklevéllel vagy kiváltságlevéllel is rendelkeznének, csak eltitkolva nem akarták volna bemutatni azokat, amennyiben eme Felvinc földet magukban foglalják, a jelen iratban elvetjük, érvénytelenítjük és megsemmisítjük őket e vonatkozásban. Ezen ítélethozatalunk tanúságára és örök erejére rendeltük el a szóban forgó káptalan részére a jelen privilegiális oklevél kiadatását, amelyet az említett esztergomi káptalan igazságának na-gyobb nyilvánvalósága érdekében a magunk hiteles pecsétjének, nem-különben pedig a perben királyi rendelkezés nyomán velünk együtt ítélező, előbb felsorolt mások egynémelyike függőpecsétjének rátéte-lével erősítettünk meg. Kelt Visegrádon, a Pünkösdi nyolcadát megelő-ző legközelebbi csütörtökön az Úr 1327. esztendejében.

b)
KÖCSKI SÁNDOR ORSZÁGBÍRÓ
(1327. május 30. után)

Kiad.: Köcski Sándor országbíró oklevele: *MES. III. 109–110. 171. sz.*; erdélyi káptalan diplomája: *uo. II. 773. 884. sz.*; III. András oklevele: *uo. 280–281. 277. sz.*; IV. László oklevele: *uo. 253–254. 233. sz.*
Ford.: *Almási Tibor*

Mi, Sándor ispán, a legkiválóbb fejedelemnek, Károly úrnak, Isten kegyelméből Magyarország királyának az országbírája a jelen oklevél rendjében kívánjuk tudomására hozni mindenkinek, akit illet, hogy miután a folyó 1327. évben Szent György vértanú ünnepének nyolca-dán⁷⁰ bírói színünk előtt megkezdődött az erdélyi részeken fekvő

Felvinc birtokkal kapcsolatban egyik részről az esztergomi káptalan között, másik részről pedig a kézdi székelyek között zajló per tárgyalása, majd pedig a felek innen is onnan is okiratokkal hozakodván elő, a mondott székelyek oklevele bírói elutasításban részesült, s az ítélet is a székelyek ellen, az említett káptalan javára szólóan hirdettetett ki a törvényes eljárás teljes betartása mellett, a szóban forgó káptalan részéről azzal a kéréssel fordultak alázatosan hozzánk az eljövendők biztonsága érdekében, hogy jogszolgáltatói hatalmunkkal élve íratassuk át pecsétünk alatt számukra a mondott székelyek által az említett káptalannal szemben felmutatott oklevél tartalmát, nehogy idő múltán azt bármiképp is a nevezett káptalan kárára és sérelmére lehessen fordítani. A szóban forgó Felvinc birtok igénylése kapcsán a mondott káptalannal szemben a székelyek által felhozott ama bizonyos oklevélnek a következő a tartalma:

Erdélyi káptalan
1320. III. 24.

„Mi, az erdélyi egyház káptalanja emlékezetül hagyván a jelen oklevél rendjében tudatjuk mindenkivel, akit illet, hogy Jakab fia Péter, az Aranyos menti székelyek egyetemének bírója, valamint a Földvállról való Comas mester ugyanezen Aranyos menti székelyek közösségének nevében színünk elé járulva bemutatták nekünk a boldog emlékezetű András király úrnak a nevezett székelyek számára az Aranyos menti földjeik odaadományozása tárgyában kiállított privilegiális oklevelét, azt kérvén tőlünk alázattal, hogy eme privilégiumot a biztonság kedvéért – minthogy az utakon leselkedő veszélyek s a békétlen kor természete, illetve más sorscsapások miatt félnek e kiváltságlevelet egyik helyről a másikra szállítani avagy bemutatni a maga képében – foglaltassuk bele a magunk oklevelébe és pecsétünkkel erősítsük meg. Ennek az oklevélnek ilyen a tartalma:

III. András
1291. III. 12.

«András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodóméria, Kunország és Bulgária királya Krisztus mindazon híveinek, akik majd a jelen oklevélbe

beletekintenek, üdvöt mindnyájunk Megváltójában! A jelen oklevél rendjében akarjuk mindenkinek a tudomására hozni, hogy az Aranyos földön lakó összes kézdi székelyünk színünk elé járulván bemutatták nekünk legszeretettebb atyafisági testvérünknek, a kiváló emlékezetű László királynak a privilegiális oklevelét, amely tordai várunk bizonyos, a Maros és az Aranyos folyók között, illetve e folyók mentén fekvő, Aranyos nevű földjének az eladományozása tárgyában kelt, azt kérvén alázattal tőlünk, hogy e kiváltságlevelet s a mondott földadományt királyi jóindulatból megújítva méltóztassunk érvényesíteni és a magunk privilégiumával megerősíteni. Eme bizonyos kiváltságlevelnek a tartalma pedig ez:

IV. László
1289. IX. 18.

7'e1szló, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodoméria, Kunország és Bulgária királya, Krisztus mindazon híveinek, akik majd a jelen írásba beletekintenek, üdvöt az üdv adományozójában! Hogy a fejedelmek adományai örök szilárdságban nyerjenek állandóságot és támaszt, az írás tanúságával szokás megerősíteni és fenntartani azokat; megrendíthetetlenül marad fenn tehát az, amit a királyi oltalom juttat megerősítéshez. Ennélfogva a jelen oklevél rendjében kívánjuk mindenkinek, mind a ma élőknek, mind pedig az eljövendőknek a tudomására hozni, hogy megfontolván az Aranyos földön tartózkodó avagy lakó székelyeink mindama hű tetteit és érdemes szolgálatait, amelyeket magasztos hevületű odaadással, dicséretesen és amilyen hüen, éppolyan engedelmesen előbb legszeretettebb atyánknak, István király úrnak,⁷¹ a következőkben pedig nekünk nyújtottak, és amelyeket megfelelőképpen egyenként elbeszélni hosszú volna s talán visszatetszést is keltene, ámbátor néhányat e székelyek hű cselekedeteiből és érdemes szolgálataiból mégis belefoglaltattunk a jelen oklevélbe. (*A székelyek haditetteit leíró részeket ld. a 16. sz. szemelvényben.*) Mi tehát, akik vállalt kormányzati tisztünk folytán kötelesek vagyunk kinek-kinek az érdemeit mérlegelni és megítélni, illetve mindenki számára az érdemei szerint járó viszonzást megadni, megfontolván a nevezett székelyek mindama szíves és dicséretes szolgálatait, amelyeket István király úr

és a mi magunk számára nyújtottak, tordai várunknak az Aranyos és Maros folyók mentén fekvő – korábban az említett István király úr által e székeknek már eladományozott – Aranyos nevű földjét, hú szolgálataik viszonzásául, valamint annak a nyolcvan lónak a fejében, amelyet kényszerhelyzetünkben elvettünk tőlük, összes haszonvételeivel és tartozékával együtt átengedjük és átadjuk, illetve odaadományozzuk a szóban forgó székeknek és örököseiknek, továbbá örököseik utódjainak örök jogú és visszavonhatatlan birtoklásra. Hogy pedig ezen adományunk írása az örök szilárdság erejét elnyerje, jelen levelünket kettős pecsétünk erejével megszilárdítva bocsátottuk ki. Kelt kedvelt hívünknek, a tisztelendő atyának, G[ergely]nek, Isten kegyelméből csanádi püspöknek, udvarunk alkancellárjának keze által, az Úr 1289. esztendejében, az október Kalendéját megelőző 14. napon, országlásunknak a 18. évében.⁷²

III. András

1291. III. 12.

Mi tehát a fentebb mondott székeink jogos kérelmét jóindulatú egyetértéssel fogadván, főként pedig megfontolásba véve mindazon szolgálataikat, amelyeket legszeretettebb atyai unokafivérünknek, a ragyogó emlékezetű István királynak, továbbá atyai unokaöcsénknek, a kiváló emlékű László királynak teljesítettek és nyújtottak hűségesen, tordai várunk imént említett Aranyos nevű földjét az ahhoz tartozó földekkel, nevezetesen a Felvinc, Örményes, Hidastelek, Meggyes, Dombró, Mohács, Kercsed, Bágyon, Kövend, Tordavár, Csegez, Igrici, Párdé, Kerekegyház, Harasztos, Újtelek, Polyántelek, Fűszeg, Bogát, Lyukitelek, Zetetelek, Kocsárd, Félegyház, Földvár, Kétlak nevűekkel együtt s Torockóval – tudniillik a várral, amely a megyebeliekkel közös –, továbbá a Csákótelek, Farkaszug és Abrudhavasa nevű földekkel, valamint ezek összes tartozékaival, mégpedig kaszálókkaival, rétekekkel, szántóföldekkel és vizekkel együtt meghagyjuk – alkalmasint idegen jog sérelme nélkül – ugyanezen székeink birtoklására, igen kedvelt unokaöcsénk fentebb említett, a jelen oklevélbe szóról szóra belefoglalt privilégiumát pedig, amelyben nincsen áthúzás, sem vakarás, és amelyik egyetlen részében sem rongált, – érvényesnek tartván és elfogadván azt – megparancsoltuk tulajdon privilégiumunk oltalmával

megerősíteni. E dolog emlékezetére és örök bizonyosságára adattuk ki a jelen, kettős pecsétünk védelmével megerősített oklevelünket. Kelt kedvelt hívünk, a kiváló férfiú, Teodor mester [székes-]fehérvári prépost, udvari alkancellár keze által az Úr 1291. esztendejében, királyságunk első évében, a március Idusát megelőző negyedik napon.⁷³ Amikor a tisztelendő atyák, Lodomér esztergomi és János kalocsai érsekek, továbbá András győri, Benedek veszprémi, Pászka nyitrai, András egri, László váci, Péter erdélyi, Benedek váradi, Gergely csanádi, János zágrábi, Póka szerémi és Tamás boszniai püspökök kormányozták szerencsésen Isten egyházait, és amikor Miklós nádor, somogyi ispán, János tárnokmesterünk, soproni ispán, Tamás alországbíránk,⁷⁴ Henrik egész Szlavónia bánja, Loránd erdélyi vajda és szolnoki ispán, Majos székely ispánunk, László asztalnokmesterünk és még több más bárónk tartotta kezében országunk megyéit és tisztségeit.»

Erdélyi káptalan

1320. III. 24.

Mi tehát az említettek jogos és törvényes kérésébe beleegyezvén, mivel meggyőződünk róla, hogy a szóban forgó kiváltságlevél mind a pecsét, mind pedig a hártya tekintetében sértetlen, s nincsen benne sem áthúzás, sem vakarás, sem törlés, és egyetlen részében sem rongált; szóról szóra átíratattuk a jelen oklevélbe e privilégium tartalmát és hiteles pecsétünkkel megerősítettük. Kelt a Virágvasárnapot követő legközelebbi hétfőn, az Úr 1320. évében.⁷⁵»

Köcski Sándor

országbíró

1327. V. 30. u.

Mi tehát úgy ítélvén meg, hogy a mondott káptalan kérése jogos és törvényes, s mellette szól az ésszerűség is – hiszen nem szabad az emberek csalárdságainak megengedetté válniuk, hanem meg kell gátolni inkább gonosz mesterkedéseiket –, az említett esztergomi káptalan kérelmére biztosítékképpen szóról szóra átíratattuk s a jelen oklevélbe belefoglaltattuk, illetve bírói hatalmunk folytán közokirati formába áttettük a székelyek fentebbiekben foglalt tartalmú okleve-

lét, amellyel azok az elmondottak szerint hozakodtak elő. E dolog tanúságára kiadattuk a nevezett káptalannak a pecsétünk oltalmával megerősített jelen oklevelet. Kelt Visegrádon.

c)
GYULAFEHÉRVÁRI KÁPTALAN
(1327. július 30.)

Kiad.: *MES. III. 116. 179. sz.*

Ford.: *Almási Tibor*

Mi, az erdélyi egyház káptalanja, emlékezetül adjuk, hogy a kiváló férfiak, Teofil, az esztergomi szentegyház prépostja és Gergely mester, ugyanazon egyház kanonokja a maguk, illetve a nevezett káptalan egésze helyett és nevében személyesen színünk elé járulván illetén módon tiltakoztak: nevezetesen is, annak idején a legutóbb múlt Pünkösdtől megelőző napon⁷⁶ a nagyságos férfiú, Sándor ispán, Magyarország király urának országbírája együtt a királyság mindazon főbb és alsóbb egyháznagyjaival, valamint báróival és nemeseivel, akik a királyi udvarban akkoron egybegyűltek, mint törvényszék összeülve Felvinc birtokot, amelyet a kézdi székelyek erőszakkal elfoglalva tartottak, a szóban forgó káptalan privilegiális oklevelében foglalt tartozékokkal, illetve kijelölt ősi határai és határjelei között odaitélte az említett káptalannak, illetve végérvényes döntést hozott a nevezett káptalan javára, míg a székelyeknek örök hallgatást parancsolt, ám az említett székelyek a királyi törvényszéket és az ország jogrendjét lebecsülve, sőt, egyenesen semmibe véve, az ez ügyben hozott ítélet napja óta a nevezett káptalannak az ugyanezen Felvinc birtokon élő népeitől, kizárólag a tulajdon vakmerőségükben alkalmazott erőszaknak köszönhetően az egymást követő alkalmak során 150 márkát kényszerítettek ki a mondott esztergomi egyház súlyos kárára és veszteségére, miként arról kétségtelen bizonyosság szerezhető a Krisztus-hívók közösségétől, illetve maguktól az érintett népektől. Tiltották színünk előtt is a fentebb mondott székelyeket azzal, hogy vonják vissza kezeiket az előbb említett birtoktól, valamint a rajta élő népektől, továbbá hogy a bíraskodás hatalmával, illetve más egyéb haszonvételekkel és jövedelmekkel, a maguk számára szedett járandó-

ságokkal és adókkal – ahogyan eddig is csak hatalmaskodásból rendelkeztek velük – ezentúl ne rendelkezzenek, a nevezettek zaklatásától pedig teljességgel tartózkodjanak. E tiltakozás és tilalmazás tanúságára és emlékezetére – tudniillik, hogy megfelelő időben a szóban forgó káptalan csorbítatlan joga biztosíttassék – az említett prépost és Gergely mester kérésére elrendeltük a jelen oklevél kiadását számukra a jog kívánalma szerint. Kelt Szent Péter vasaszakadása ünnepét megelőző legközelebbi csütörtökön, az Úr 1327. évében.

d)
SZÉCSÉNYI TAMÁS ERDÉLYI VAJDA
(1327. VIII. 2.)

Kiad.: *MES. III. 117. 180. sz.*
Ford.: *Almási Tibor*

Mi, Tamás erdélyi vajda és szolnoki ispán emlékezetül adjuk, hogy amikor mi vasárnap – tudniillik Szent Jakab apostol nyolcadát követő napon⁷⁷ – az erdélyi részek összes nemese és szolgabírái számára Tordán tartott általános gyűlésünkön voltunk, a tiszteletreméltó és bölcs férfiak, a Gyermekeknek nevezett Teofil, a szent esztergomi egyház prépostja, valamint Gergely mester, ugyanezen egyház kanonokja személyesen megjelenvén szóban forgó gyűlésünkön előttünk a maguk és egész káptalanjuk helyett és nevében a következőképpen szóltak és emeltek tiltakozást: nevezetesen is, hogy előzőleg a nagyságos férfiú, Sándor ispán,⁷⁸ urunknak, a legfelségesebb fejedelemnek, Károly úrnak,⁷⁹ Magyarország királyának az országbírája az ország akkoron egybegyűlt főpapjaival és báróival – kiknek egyike mi magunk voltunk –, továbbá nemeseivel együtt mint törvényszék összeülve a kézdi székelyek által hosszú ideje erőszakkal megszállva tartott Felvinc nevű birtokot összes haszonvételeivel egyetemben odaítélte jogosultságuk alapján a szóban forgó esztergomi káptalannak, e tárgyban végérvényes ítéletet hozva az említett káptalan javára, egyben pedig megparancsolta, hogy a káptalant nevezett király urunk Márk nevű embere az erdélyi egyház káptalanjának tanúságtétele mellett az ország szokása szerint vezesse be a fentebb mondott birtokba. Amikor azonban király urunk ezen embere az említett erdélyi káptalan tanúságával,

illetve a nevezett prépost és Gergely mester társaságában be akartak menni a szóban forgó birtokra – miként az kötelességük volt –, a fentebb mondott kézdi székelyek sokaságukban egybeseregelve erőszakosan, a joggal és a királyi paranccsal is szembeszállva tiltották király urunk és a káptalan embereit, nem kevésbé pedig a prépostot és Gergely mestert, olyanokat mondva, hogy hacsak el akarják kerülni tulajdon személyük veszélyeztetését, egyetlen lépést sem téve tovább megtiltják a bemenetelt nekik; s akkor ott az országúton állva eltökélt nyakassággal és önfejű vakmerőségtől vezetettve sem király urunk parancsát sem pedig levelét nem akarták látni vagy hallani; és mind a szóban forgó birtok határjárásától, mind iktatásától, mind pedig a határok kitűzésétől erőszakos kézzel egyformán eltiltották őket. Magát Sándor ispánt, király urunk országbíráját is meggyanúsították sokak jelenlétében, illetve a király úr és a káptalan embereinek színe előtt, azt állítván róla, hogy pénzért hamis ítéletet hozott. Ugyanezen prépost és Gergely mester amiatt is tiltakoztak, hogy a Pünkösödöt megelőző naptól – miután a törvényszéki ítéletet megszületett –, az ő súlyos kárukra 150 márkát csikartak ki az említett székelyek a szóban forgó birtokon élő népektől más egyéb gyötréseken és törvénytelenéseken kívül, amelyeket azóta sem hagytak abba e népek ártalmára elkövetni. Mindezek miatt ily módon tiltakozva, egész gyűlésünk színe előtt azzal tiltották a mondott székelyeket, hogy hagyjanak fel az említett népek igazgatásával, uralmával, háborgatásával és zaklatásával, illetve hogy teljesen vonják vissza kezüket tőlük, és ne idézzék őket többé saját bíróságuk elé. Eme tiltakozás és tilalmazás tanúságául az említett prépost és Gergely mester kérésére rendeltük el levelünk törvény kívánta kiadását. Kelt az említett napon és helyen az Úr 1327. esztendejében.

41.

A SEPSI SZÉKELYEK ÉS A HÍDVÉGI NEMESEK KÖZÖTTI BIRTOKVITA (1349–1448)

A sepsi székelyek és a hídvégi nemesek közötti hosszas birtokvita gyökerei a XIII. századba, IV. Béla 1252. augusztus 20-i adományához (35. sz. szemelvény) nyúlnak vissza. A megadományozott sepsi székely Vince vált a gróf Nemes, Mikó és Kálnoki családok ősévé. A terület –

földrajzi elhelyezkedéséből gyaníthatóan – korábban a székelyek földjéhez tartozhatott, legalábbis a sepsiek így tartották, mert újra és újra kísérletet tettek az itt fekvő falvak visszaszerzésére, sorozatosan ellenszegülve a királyi parancsoknak. E törekvésükben feltehetőleg más székek hallgatóságos támogatását is élvezték. A pereskedés betekintést enged a széki és a nemesi jogú birtokviszonyokba, egyúttal rávilágít a székely területek kikerekítése iránti makacs igényre is.

a)
ERDÉLYI KÁPTALAN
(1349. szeptember 19.)

Kiad.: SzO. I. 55–57.

Ford.: Kordé Zoltán (részlet)

Legkiválóbb urának, Lajos úrnak,⁸⁰ Isten kegyelméből Magyarország dicsó királyának az erdélyi káptalan buzgó imáinak közbenjárását örök hűséggel! Átvettük illő tisztelettel Felségtek alábbi tartalmú levelét. *(Következik I. Lajos királynak az erdélyi káptalan számára írott, 1349. szeptember 9-én kelt parancslevele, melyben elrendeli az elfoglalt birtokok határjárását és – amennyiben ellentmondás nincs – az eredeti tulajdonosoknak való visszaadását [SzO. I. 53–55.]).* Mi pedig engedelmeskedni akarván Felségtek parancsának, miként ez kötelességünk, Felségtek rendelkezésének megfelelően az említett Nagy György mesterrel, ebből a célból kirendelt udvari lovagotokkal együtt tanúbizonyosság végett kiküldtük emberünket, tudniillik a bölcs férfiút, Péter mester kézdi főesperest, kanonoktársunkat. Ők végül visszatérve onnan hozzánk egybehangzóan elmondták, hogy a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepén⁸¹ Zombor és Gerebencs birtokok széleihez mentek és összehíva minden szomszédot a jelenlétükben az említett birtokokat az igazi és régi határok mentén megjárták, ahol alkalmasnak látták a régieknek megfelelő új határjeleket állítottak fel, s mivel semmilyen ellentmondó nem jelentkezett, e birtokokat a fent említett Jakabnak és testvéreinek⁸² megjelölték. (...) Amikor végeztek a határjárással, a határjelek felállításával és a fent említett birtokok kijelölésével, s haza akartak térni, odajövén a Sebes kerületi⁸³ széke-lyek közössége részéről Chene, Mihály fia: Balázs és Péter azt mondták

nekik, hogy ha a határjárást, a határjelek felállítását és a fent említett birtokok kijelölését meg tudták volna előzni, akkor őket mindettől eltiltották volna, és ha másképp meggátolni nem lettek volna képesek, akkor a lovaik fékjét megragadva akadályozták volna meg őket mind-
ebben. Mivel azonban nem mondtak egyértelműen ellent, emberetek a mi emberünk tanúsága mellett a Szent Kereszt felmagasztalásának eme ünnepén, Zsombor és Gerebencs birtokok szélén a jelenlétetek elé idézte őket személyesen és a Sebesi kerület székelyeinek egész közösségét, az előbb említett ünnep nyolcadnapját jelölve ki számukra a megjelenés határnapjául. A következő napon pedig a fent említett Árapatak nevű birtok széléhez menve összehívták a szomszédokat, mivel azonban azok nem jelentek meg, az igazi és régi határok mentén – mint az előző esetben is – megjárták és körbe járva, mivel semmilyen ellentmondó nem jelentkezett, a birtokot az említett nemeseknek kijelölték. (...) Kelt a dicsőséges Szűz születése ünnepének nyolcadnapja utáni szombaton, a fent említett esztendőben.

b)

I. LAJOS
(1359. július 27.)

Kiad.: *US. I. 168.*
Ford.: *Kordé Zoltán*

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya híveinek, minden egyes sepsi székelynek⁸⁴ üdvöt és kegyet! Elmondták nekünk súlyos panaszkodás közepette Mikó fiai: Petenye Jakab és Donch, valamint Miklós fiai: Demeter és Balázs és Domokos fia: László, valamint István fia: János hídvégi nemesek személyében, hogy Ti, különösképpen pedig Péter fiai: János, és Jakab, valamint Balázs és Ferenc az ő fent említett Hídvég, valamint Zsombor, Árapatak és Gerebencs nevű birtokaikat hatalmaskodással és önhatalmúlag elpusztítottatok és felégettétek, jobbágyaikat kíméletlenül kifosztottatok és e birtokokat a nevünkben elfoglalva tartjátok e nemesek nem csekély sérelmére és kárára; sőt mi több, e meg nem engedett tetteitek ügyében nektek küldött levelünket kevésre tartva, annak teljesítésére nem törekedtetek. Ezért, mivel mindenkit a saját jogaiban sértetlenül meg kívánunk

őrizni, erős királyi paranccsal utasítjuk hűségteket, hogy nyomban, mihelyt a jelen levélről tudomást szereztek, az általatok a már említett módon elfoglalt, elpusztított és felégetett nevezett birtokokat kötelesek vagytok minden kifogás nélkül e nemeseknek békésen visszaadni és visszabocsátani. Ti pedig, fentebb említett Balázs és Ferenc, valamint János és Jakab Szent Mihály arkangyal ünnepének legközelebb eljövő nyolcadán⁸⁵ felségünk színe előtt jelenjete meg a hídvégi nemesekkel szemben, hogy az előbb említett dolgoknak okát adjátok; másként cselekedni ne merészeljete. Kelt Visegrádon, Szent Jakab apostol ünnepe utáni legközelebbi szombaton, az Úr 1359. évében.

c)
ERDÉLYI KÁPTALAN
(1359. szeptember 17.)

Kiad.: *US. I. 169.*
Ford.: *Kordé Zoltán*

A legkiválóbb fejedelem úrnak, Lajos úrnak, Isten kegyelméből Magyarország királyának, természetes urának az erdélyi káptalan imáit az Úrban az ő életéért és üdvéért! Felségtek a közvetlenül hozzánk írt és általunk tisztelettel vett kézbesítésre vonatkozó levelében megparancsolta, hogy küldjük ki szavahihető emberünket bizonyosságul, akinek a jelenlétében Fejéregyházi Kis Pál, a Ti emberetek a sepsi székelyek egyetemének közvetlenül átnyújtsa másik, alább idézett leveleteket, említett, nekünk eljuttatott leveletekkel együtt Mikó fiai: Petenye Jakab és Donch, úgyszintén Miklós fiai: Demeter és Balázs, valamint Domokos Fia: László és István fia: János hídvégi nemesek érdekében és híven írjuk meg Felségteknek, hogy a leveleteket látván a székelyek mit csinálnak vagy válaszolnak. Fent említett leveletek tartalma pedig teljességgel ez: *(következik a 41 b sz. oklevél)*. Mi pedig parancsotoknak engedelmeskedni akarván, miként tartozunk, Felségtek átadásra vonatkozó levelében név szerint említett emberével, a fent említett Fejéregyházi Pállal együtt a kiváló férfiú, László mester telegdi főesperes dékánunk és kanonoktársunk káplánját, tudniillik a hiteltérdemlő Miklós papot határoztuk az említett dolgok elvégzésére kiküldeni. Ők pedig – Felségtek embere és a mi

emberünk – miután onnan visszatértek és kikérdeztük őket, egybehangzólag jelentették nekünk, hogy a kézbesítésre vonatkozó levelekkel együtt nekünk eljuttatott fent említett leveleket átadták a nevezett sepsi székelyeknek. A székelyek pedig látván e levelet, azt válaszolták, hogy a fent említett Hídvég, Zsombor, Árapatak és Gerebencs birtokokat a hídvégi nemeseknek semmiféleképpen nem adják vissza, s azoknak egyetlen hold földjéről sem akarnak lemondani és a fent említett Balázsnak, Ferencnek, Jánosnak és Jakabnak sem engedik meg, hogy ezzel az ügyel kapcsolatban a hídvégi nemesek ellenében Felsőged ítélőszéke elé járuljanak, hanem őket saját személyüket és javaikat illetően mindenkivel szemben megvédelmezik és megsegitik. Kelt az említett esztendőben, a dicsőséges Szűz születése ünnepének nyolcadától számított harmadik napon.

d)

I. LAJOS
(1366. május 9.)

Kiad.: *US. I. 239-40.*

Ford.: *Kordé Zoltán*

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya híveinek, az erdélyi fehérvári egyház káptalanjának üdvöt és kegyet! Midőn a velünk megjelent báróinkkal együtt Tordán tartott jelenlegi általános gyűlésünkön értesültünk és tudomást szereztünk az ügyel kapcsolatos igazságról, híveink, Miklós fiai: Jakab és Demeter, valamint a néhai Bencenc többi unokája Árapatak és Hídvég nevű birtokainak a sepsi széki székelyeink által egykor erőszakosan elfoglalt valódi és ősi földjeit és határait e Jakabnak és Demeternek, valamint a néhai Bencenc többi unokájának örökös birtoklásra visszaadtuk és visszajuttattuk, s Árapatak, valamint Hídvég birtokokhoz visszacsatoltuk, miként korábban is hozzájuk tartoztak, székelyeinknek ebben a vonatkozásban örökös hallgatást parancsolván. Hűségteknek erősen megparancsoljuk, hogy küldjétek ki hites embereteket bizonyságul, akinek jelenlétében Sülyei Péter vagy Dégi István vagy Bárdi Miklós emeberünk a többi távollétében a fent említett Árapataknak és Hídvégnek nevezett birtokok földjeire és határait járulva – mely határo-

kat és földeket az említett székelyek egykor elfoglalták és elfoglalva tartották egészen mostanáig – e határokba és földekbe minden ott levő tartozékukkal együtt a székelyek által esetleg felállított más hamis határoktól elkülönítve Jakabot, Demetert és vérrokonaikat beiktatja fent említett visszaadásunk és Árapatak és Hídvég birtokokhoz való maradandó visszacsatolásunk törvényes címén – mivel közimerten oda tartoztak – Jakab, Demeter és vérrokonaik és örököseik birtoklására, használatára és bírására, figyelmen kívül hagyva a székelyek ellentmondását. Ezt követően pedig e beiktatás lefolyását a határok fekvésével együtt híven írjátok meg nekünk. Kelt ugyanitt, Tordán, az Úr mennybemenetelének ünnepe előtti legközelebbi szombaton, az ő 1366. évében.

e)

HUNYADI JÁNOS
(1448. február 15.)

Kiad.: *SzO. VIII. 71–74. 39. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

Mi, Hunyadi János, Magyarország kormányzója stb. A jelen oklevél erejével adjuk hírül mindenkinek, akit illet, hogy mivel az a per, amelyet egy részről Hídvégi Nemesnek mondott Antal és Bálint, valamint Árapataki Antal nemes férfiak, más részről a székelyek három neme között hosszú ideje folyt bizonyos földek és erdők, valamint azok határai ügyében a székelyek egyeteme részére az Úr körülmételésének ünnepe utáni legközelebbi kedden⁸⁶ Szentgyörgyön tartott általános gyűlésünkre lett halasztva, és azt mi az ügy és a vizsály bonyolult mivolta miatt a Vízkereszt akkor következő nyolcadára,⁸⁷ az erdélyi részek összes nemesének tordai gyűlésére halasztottunk megtárgyalásra és végleges határozathozatalra. Az említett nyolcadon midőn mi az erdélyi részek mondott nemességével józan ítéletet hozni szándékozván az ítélőszéken együtt üléseztünk, megjelentek előttünk az említett székelyek és ugyanezen Antallal és Bálinttal szemben előterjesztették, hogy azok nem régen a mondott földeket és erdőket, amelyeket ők Magyarország szent királyainak ideje óta tartottak, bírtak és megszállva tartották, Árapatak és Hídvég nevű

birtokaikhoz csatolták és kapcsolták az ő igen nagy sérelmükre és kárukra, és követelték előttünk, hogy Antal és Bálint adják vissza azokat. Végighallgatván mindezt az előttünk személyesen jelen levő Antal és Bálint azt válaszolták, hogy az említett földeket a székelyektől nem foglalták el és nem tartják megszállva, hanem azokat határjáró- és elkülönítő oklevél ereje által tartják, és ugyanitt bemutatatták nekünk a néhai Béla úr, Magyarország királyának oklevelét,⁸⁸ amelyben láthattuk az említett Antal és Bálint elődeinek részére felállított határokat. A határ a Vecer nevű hegy csúcsán kezdődik, innen észak felé tart, átmegy egy bizonyos Bércen, ahol négy határjel van. Innen egy bizonyos Benedekmezeje nevű erdőhöz megy, ahol két határjel van. Innen egy bizonyos Havad nevű erdőhöz megy, ahol egy határjel van, innen pedig a Korlatpataka, más néven Korlatgyepüi folyóhoz megy, innen nyugat felé tartva az Olt folyóhoz jut, és az Olt folyó mellett kelet felé megy vissza a Vecer nevű hegyhez, és itt véget ér. Az oklevél bemutatása után a mondott felek az említett ügyben jogorvoslatot kértek tőlünk, és minthogy az említett székelyek a mondott földeket és erdőket csak szóban mondták magukénak, és sem oklevél felmutatásával, sem másféle dokumentummal nem támasztották alá, ezért mi és az erdélyi részeknek a bíróságban velünk együtt lévő nemessége úgy láttuk, hogy az előbb említett határok helyesen és jogosan vannak felállítva, ezért nyilvánvalónak véltük a mondott vitatott földeket és erdőket a fent említett határok és elkülönítés mellett örökre a mondott Antalnak és Bálintnak ítélni. Ennek megfelelően mi ugyanezen nemesség érett, bölcs és megfontolt tanácsával ugyanezen Árokpatak és Hídvég falvakhoz tartozó vitatott földeket és erdőket az előbb mondtak alapján az említett Antalnak és Bálintnak és általuk összes örökösüknek ítéljük, hagyjuk és juttatjuk örök és visszavonhatatlan birtoklásra, bírásra és tartásra bírói hatalmunk ereje folytán, mások jogainak sértetlenül hagyása mellett, az említett székelyeket pedig eltiltjuk a mondott birtokok újbóli megszerzésétől és az említett Antal és Bálint zaklatásától, nekik és összes örökösüknek örök hallgatást parancsolunk. Ehhez még hozzátesszük és határozottan kijelentjük, hogy ha az idők folyamán az előbbi ok miatt pert indítani, vagy meghasonlást támasztani törekednének, ők és örökösök, miként az említett Antal és Bálint előttünk bemutatott

oklevelének tartalmából látható, akkor örök hűtlenség bűnébe essenek Magyarország kormányzójaként használt pecsétünk felfüggesztésével megerősített jelen oklevelünk ereje és bizonyossága által. Kelt az említett Tordán, Vízkereszt nyolcadának 34. napján, az Úr 1448. esztendejében.

42.
ZSIGMOND
(1424. július 10.)

Zsigmond király Forró Lászlónak szóló adománylevele arra szolgáltat példát, hogy egyéni katonai szolgálataik révén egyes székelyek hogyan tehettek szert királyi adománybirtokokra, s váltak ezáltal Székelyföldön kívüli nemes birtokosokká.

Kiad.: SzO VIII. 48–50. 23. sz.
Ford.: Sebők Ferenc

Mi, Zsigmond, Isten kegyelméből a rómaiak mindig felséges királya, valamint Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királya a jelen oklevél erejével hírül adjuk mindenkinek, akit illet, hogy számbavéve és királyi szívünkben méltóképpen meghányván-vetvén kedvelt hívünk, a mi erdélyi részeinken fekvő Szentgyörgyről való székely, Forrónak mondott László, a nagyságos Csáki Miklós erdélyi vajdánk, őszintén kedvelt hívünk familiárisa szolgálatát, őszinte és vitézi készségét, rengeteg hűségese, alázatos és vitéz szolgálatát, amelyeket nekünk és Magyarországnak Szent Koronájának őszinte jószándékával sok nehéz hadjáratunkban és más vállalkozásainkban és legnehezebb ügyeinkben, legyenek azok sikeresek vagy sikertelenek, serény buzgólkodással és fáradhatatlan lélekkel, saját vagyonát sem kímélve számtalan helyen és alkalommal, kiváltképpen midőn a minap az említett Csáki Miklós királyi parancsunkra nem csekély létszámú sereget küldött havasalföldi részeinkre az azon részek leigázásán munkálkodó igen vad törökök ellen, hívünk, a nagyságos Dan havasalföldi vajdánk⁸⁹ megsegítésére, az említett Forrónak nevezett László volt Csáki Miklós seregének a kapitánya, azaz vezetője, egy Dan vajda által vívott ütközetben, és egy másik, az említett Csáki Miklós és a már említett erdélyi részeink lakói által Haczak vára közelében az

említett igen vad törökökkel szemben vívott csatában nem csekély sérüléseket és életveszélyes sebeket kapva számos rokonának és familiárisának elvesztésével és halálával méltóságunkért és országaink felemelkedéséért dicsőségesen nyújtott.⁹⁰ Mindezekért az erényes cselekedetekért és hűséges szolgálataiért, jóllehet ugyanezen Lászlót felségünknek sok nagy adománnyal kellene megjutalmazni, mégis, az előbb elmondott dicséretes szolgálatait királyi kegyünkkel viszonzni akarván, hogy ugyanezen László felségünk felé irányuló kegyes hajlandóságát megerősítsük, az erdélyi részein fekvő Fehér megyében lévő Háporton nevezetű oláh falut, amely egykori Kerekegyházi Lack⁹¹ evilágról fiúörökös nélkül eltávozott fiaié volt, és országunk bevált szokásának megfelelően királyi kezünkre szállt, illetve jutott vissza, összes tartozékával és haszonvételével, úgymint művelt és műveletlen szántó földekkel, kaszálókkal, legelőkkel, rétekkel, mezőkkel, szénás-terekkel, erdőkkel, bokrokkal, ligetekkel, hegyekkel, völgyekkel, vizekkel és vízfolyásokkal és általában mindenféle, jog szerint Háporton faluhoz tartozó és tartozandó haszonvétel teljességével, régi és érvényes határai között, amelyek között régóta jogosan birtokolták, felségünk biztos tudomásából, valamint főpapjaink és báróink hozzájárulásával és érett megfontolásából az említett Forrónak mondott Lászlónak és általa Mihály, Benedek, András és János nevű fiainak, valamint édestestvérének, a tisztelendő Balázs úrnak, tordai főesperesnek és az erdélyi egyház kanonokjának, Angyalosi Péter fiainak: Simonnak és Balázsnak, a szintén Forrónak mondott és ugyanezen Angyalosra⁹² való János fiainak: Miklósnak és Antalnak, atyai unokaöccseinek, továbbá László és fiai, valamint unokaöccsei, Simon, Balázs, Miklós és Antal leszármazottainak és örököseinek új adomány címén és a felségünket megillető adományozás jogának teljességével királyi kezünkből adtuk, adományoztuk és juttattuk, sőt adjuk, adományozzuk és juttatjuk örökre és visszavonhatatlan birtoklásra, tartásra és bírásra, mások jogainak tiszteletben tartásával, jelen oklevelünk ereje és bizonyossága által, amelyet privilégium formájában állítatunk ki, midőn hozzánk visszahozzák. Kelt Budán, Szent Margit szűz és mártír ünnepe előtti hétfőn, az Úr 1424., magyarországi uralkodásunknak a harminchetedik., római és csehországi uralkodásunknak pedig a negyedik évében.

43.
ZSIGMOND
(1427. május 9.)

Kézdivásárhely – korai nevén Torjavására – az egyik legkorábbról ismert székely mezőváros. Zsigmond király 1427. évi oklevele nemcsak a települést nemzetségeik és ágaik alapján felosztó székelyek és a mezővárosi népesség közötti konfliktusra világít rá, hanem az is kiderül belőle, hogy ekkoriban már minden székely székben volt szabadságokkal felruházott mezőváros.

Kiad.: SzO. I. 122–124. CII. sz.
Fordította: Sebők Ferenc

Zsigmond, Isten kegyelméből a rómaiak örökös királya, Magyarország, Csehország, Dalmácia stb. királya híveinknek, a Kézdi nevű székhez tartozó összes székelyünk előkelőjének üdvözetet és kegyet! Híveink, felségünk Torjavására⁹³ nevű városa, illetve mezővárosa⁹⁴ valamennyi népe és hospese, valamint egész közössége részéről súlyos panasz jutott el fülünkhöz, mely szerint ti a mi városunkat, illetve mezővárosunkat magatok között öt nemzetségre, illetve ágra felosztottátok,⁹⁵ a lakosokat különféle adókkal és rovásokkal, akadályoztatásokkal és sokféle egyéb sérelmekkel folyamatosan zaklattátok, a jövőben is akadályozni és gyötörni fondorkodtok, semmi módon nem engeditek, hogy azokat a szabadságukból következő előjogokat és dicséretes szokásjogokat élvezzék és használják, amelyeknek más, a székely székek között fekvő városaink, illetve mezővárosaink örvendenek, és ezzel szabadságaikat, kiváltságaikat és királyi jogunkat nem kis mértékben csorbítjátok. E miatt a panaszosok kérték felségünket, hogy megfelelően gondoskodjunk ügyükről. Mivel pedig erdélyi részeken mindegyik székely székben van egy olyan városunk, illetve mezővárosunk, amely bizonyos szabadságjogokkal van felékesítve, és ezek közül az egyik Torjavására, miként, úgy hisszük, ez előttek sem titok. Ezért tehát mivel ugyanezen Torjavására városunkat, illetve mezővárosunkat ugyanazon szabadságukban és dicséretes szokásukban, amelyekkel más, előbb mondott székely székekben lévő városaink,

illetve mezővárosaink élnek, de különösen azokban, amelyeket nevezett Torjavására élvez és amelyekkel él, megtartani akarjuk, hűségteknek és közületek mindenki hűségének erősen megparancsoljuk és elrendeljük, hogy amint azelőtt, ezután is Torjavására nevű városunk, illetve mezővárosunk népeit és hospeseit valamint egész közösségét az ő előbb mondott szabadságaik kiváltságával és dicséretes szokásával biztosan, szabadon és békésen élni engedjétek, kezeiteket és közületek bárki kezét róluk távolítsátok el és vonjátok vissza, semmiféle zaklatást tenni ne merjétek, sérelmet ne okozzatok, akadályt ne támasszatok, se személyekben, se dolgokban, se bármiféle adókkal, vagy rovásokkal. Egyébiránt meghagytuk és a jelen oklevél erejével elrendeljük székelyeink mindenkori ispánjainak és helyetteseiknek, hogy ezen parancsunk betartására titeket, akár a ti károtokra és sérelmekre is, igen keményen rászorítsanak és kötelezzenek, előbb mondott városlakóinkat ezen szabadságaik előjogaiban ellenetek és közületek bárki ellen védjék, oltalmazzák és óvják felségünk személyében és a jelen oklevél ereje által e részben rájuk ruházott hatalomnál fogva. Az előbb mondottakban tehát másként cselekedni ne merészeljétek, a jelen oklevelet elolvasása után átadójának visszaadni parancsoljuk. Kelt Földváron, Szent Mihály arkangyal jelenése utáni legközelebbi pénteken, az Úr 1427., magyarországi uralkodásunk negyvenegyedik, rómainak a tizenhetedik, csehországinak pedig a hetedik évében.

44.

LÁBATLANI JÁNOS SZÉKELY ISPÁN

(1459. november 26.)

A székely székekből a XIV. századtól kezdve önállóságra törekvő területi-közigazgatási-bíráskodási egységek váltak ki. A folyamat rendszerint konfliktushoz vezetett a fennhatósága megtartására törekvő anyaszék és az önállósulni igyekvő fiúszék között. Erre szolgált példát Sepsiszék és a tőle elkülönülő Miklósvárszék viszálya is (ld. még az 52. sz. szemelvényt).

Kiad.: SzO. I. 181–184. CLIII. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Mi, Lábatlani János, székely és temesi ispán a jelen oklevél által tudatjuk mindenkivel, akit illet, hogy midőn mi a felséges fejedelem, Mátyás úr, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, a mi természetes urunk különleges megbízásából ezekre a részekre állíttattunk, parancsoló hangvételű levelet kaptunk öfelségétől, hogy Szentmiklósváraszéknek⁹⁶ Sepsi Szentgyörgyszéke székétől⁹⁷ való elkülönítése ügyében a két székhez tartozó székelyek között támadt és indított pert vizsgáljuk felül, és azt a két fél között a jog rendjét megtartva zárjuk le és a kellő véggel fejezzük be. Miután ezen királyi levélnek a tartalmát mindenki megismerte, a felek között az említett módon indított vitát, illetve pert az ügy jelentősége miatt, az erdélyi részek nemességének, a székelyeknek és a szászoknak Medgyes mezővárosában vasárnap, tudniillik Szent Katalin szűz akkor eljövendő ünnepén⁹⁸ tartandó általános gyűlésére halasztottuk, hogy ott mi és az összes nemes, székely és szász ez ügyben bölcs végzést és végső ítéletet hozzunk. Végül ugyanazon nemesek, a székelyek és a szászok általános gyűlése a mondott napon az említett Medgyes mezővárosában a mi és az összes országlakos jelenlétében meg is tartatván, előttünk és ezen részek országlakosai előtt személyesen megjelentek a jeles férfiak, Kálnoki András, Kőröspataki Vas Mihály, Kilyéni Székely Antal, Zalányi Dacó János, Besenyői Pál, Borosnyai Péter székelyek az előbb mondott Sepsiszékből a maguk és az összes mondott Sepsiszékhez tartozó székely nevében és személyében, mint felperesek Hídvégi Bálint, Éliás fia: Nagybölöni Péter, Nagybaróti Ripó Damján és a mondott Szentmiklósváraszékhez tartozó összes többi székellyel, mint alperesekkel szemben előadták, hogy már hosszú ideje és oly régtől fogva, amit az emberi emlékezet már nem is tud felfogni, az előbb mondott Szentmiklósváraszék minde része jog és törvény szerint a Sepsiszékhez, de kiváltképpen a Szentgyörgyszéke nevű székhez tartozott és tartoznia kellett, és mindig a Sepsiszék joghatóságának volt alávetve, de a Szentmiklósvárához tartozó említett székelyek erőnek erejével ugyanezen Szentmiklósváraszéket a mondott Sepsiszéktől és annak joghatóságától és fennhatóságától teljességgel elidegenítették és eltávolították ugyanezen szék sérelmére és szabadságainak igen nagy kárára. Erre válaszképpen a már említett Hídvégi Bálint székely a saját és a már gyakran említett Szentmiklósváraszékbeli

mondott összes székely nevében és képviselőjében a velünk bíraskodás céljából együtt ülésező országglakosok közül felállva ezzel szemben azt válaszolta, hogy a mondott Szentmiklósváraszék sohasem tartozott az említett Sepszi Szentgyörgyszéke-székhez, és nem volt annak joghatósága alá vetve, hanem mindenben csupán azzal a szabadsággal élt, amellyel a többi székely szék és azon rend szerint, és hogy ez így van, azt számos oklevéllel, jelesül a felséges fejedelmek, a néhai Zsigmond úr, a rómaiak császára, valamint Mátyás úr, Magyarország új királyának jóváhagyó oklevelei által biznyította. Ezért mi meghallgatván mindkét peres fél álláspontját, az erre adott válaszokat és kijelentéseket, és látván, megvizsgálván és elolvastván az előbb mondott okleveleket, a mondott országgyűlésen jelen lévő összes említett országglakossal együtt úgy találtuk, hogy ugyanezen oklevelekből, de különösen a néhai Zsigmond császár úr és az új király, Mátyás úr már említett új jóváhagyó okleveleiből világosan kitűnik, hogy a már említett Szentmiklósváraszék sohasem tartozott Sepsziszékhez, és soha nem volt annak joghatósága alá vetve, hanem egyedül saját szabadságával élt, és semmiképpen nem kell a mondott széknek engedelmessé válnia. Így mi a mondott általános gyűlésen jelen lévő összes országglakossal, tudniillik a nemesekkel, a három nem székelyeivel és a szászokkal együtt oly módon ítélkeztünk és törvénykeztünk, hogy Szentmiklósváraszék a mondott Sepsziszék semmiképpen nem kebelezheti be, semmiféle joggal nem vetheti alá, hanem az saját szabadságában, amellyel rendelkezik, maradjon meg, mégpedig úgy, hogy ha bárki mostantól a jövőben a Szentmiklósváraszékhez tartozók közül törvénytelenül a mondott Sepsziszékhez akarna tartozni és annak engedelmeskedni, az ilyen minden vagyonának és fejének elvesztésével bünhődjék a jelen oklevél erejénél fogva. Ezért nektek, Törcs, Hóltövény és Királyköve mostani és jövőbeni vitézlő várnagyainak a királyi felség nevében a jelen oklevél által a legszigorúbban meghagyjuk és megparancsoljuk, hogy a mondott Szentmiklósváraszékhez tartozó összes említett székelyt és közülük bárkit Szentmiklósváraszékben szabadságukban oltalmazzátok és védjétek mind a gyakran mondott Sepsziszékhez tartozó székelyek, mind más, az előbb mondottak szabadságát törvénytelenül megsérteni és háborgatni óhajtók és az igazságot nem tisztelőik ellen, amíg szükséges és hasznos. Az igazság tisztelete alapján

másként ne cselekedjete. A jelen oklevelet elolvasása után adjátok vissza felmutatójának. Kelt Medgyesen, a mondott általános gyűlés második napján, az Úr 1459. évében.

45.
MÁTYÁS
(1462. december 9.)

Kászonszék Csíktól történő elválására – egy XVI. századi, regényes emlékirat szerint – Zsigmond király (1395. évi) moldvai hadjáratát követően került sor (SzO. I. 297.). Az uralkodó a kászoniak érdemeit elismerve megengedte, hogy szabadon válasszanak hadnagyot és bírót. A későbbiekben azonban a csíkiak – megint csak az idézett emlékirat szerint – erőszakkal elvették tőlük az oklevelet (uo. 297.). Kászonszék különválását végül Mátyás király erősítette meg az alábbi oklevelével.

Kiad.: SzO. I. 194–196. CLXIII. sz.
Ford.: Sebők Ferenc

Mi, Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya a jelen oklevél révén adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, hogy midőn mi hűséges híveinket, a tiszteletreméltó és nagyságos Bodó Miklós urat, fehérvári prépostot, titkos kancellárunkat, és a vitélő férfiakat, Györgyi Bodó Gáspárt, királyi lovászmesterünket és Dersanóci Gergely mestert, a királyi jelenlét bíróságának⁹⁹ ítélmesterét főpapjaink és báróink tanácsára az erdélyi részeken élő székelyek közé küldtük, hogy ők ott a székelyek szokásainak megfelelően bíraskodjanak és ítélkezzenek, és ők más székek között felkeresték a Káson nevű széket is, és ekkor az összes, Kászonszékhez tartozó székelyünk eléjük járulván a következő panaszt tették összes, Csíkszékhez tartozó székelyünkkel szemben és azok ellen: noha egykor a néhai nagyságos Zsigmond úr, a rómaiak császára, a mi kegyes emlékezetű elődünk egyrészt hűséges szolgálataikért, másrészt pedig azért, mert Kászonszék a mi Moldva nevezetű földünk közelében fekszik, és ezen székelyek nekünk nem csekély értékű határon feladatokat látnak el személyük, javaik és dolgaik védelmében, miként ezt a nekik adott oklevele által is jóváhagyta, és megengedte, hogy a mondott Kászonszéki székelyeink maguk közül szabadon választhassanak hadnagyot

és bírót, mégis most, nem tudni milyen megfontolásból a már említett Csíkszékbeli székely hadnagyaink a mondott Kászonszék, figyelmen kívül hagyva a mondott Zsigmond császár úr oklevelét, az ott élők akarata ellenére magukhoz csatolni törekednek, és nem engedték meg nekik, hogy hadnagyot és bírót maguk közül válasszanak, hitelesebb bizonyíték és vizsgálat céljából mindkét fél, tudniillik úgy a mondott Kászonszék, mint Csíkszék is, magukat a mondott ügyben bizonyos alkalmas és kipróbált férfiak ítéletére bízták, ugyanezen megbízható férfiak lelkiismeretesen azt vallották, hogy ők biztosan tudják, hogy a mondott Zsigmond császár úr a mondott Kászonszéki székelyeknek a már előbb említett szabadságokat adományozta, és nekik kegyesen megengedte, hogy ezekkel a szabadságokkal éljenek és ezeknek örvendjenek. Ezért a már mondott Kászonszékről való említett székelyek alázatosan és odaadóan könyörögtek felségünkhöz, hogy mi a mondott Zsigmond császár úr ezen oklevelét érvényesnek, jóváhagyottnak és elfogadottnak elismerve, nekik azt – tudniillik, hogy ők maguk közül hadnagyot és bírót választhassanak és saját székkel rendelkezhessenek – , újólaj jóváhagyni és megengedni méltóztassunk. Mi tehát részint a mondott Kászonszékből való székelyeink elénk terjesztett legalázatosabb könyörgésére, részint pedig a mindkét fél által választott hitelt érdemlő férfiak tanúsága alapján a gyakran mondott Kászonszéki székelyeinknek kegyesen újra és újfent megengedjük, hogy ők a már mondott Zsigmond császár úr által egykor engedélyezett régi szabadságaikat élvezzék és azokkal éljenek, maguk közül hadnagyot és bírót választhassanak, és saját székkel rendelkezhessenek. És természetesen ezen székelyeink szabadságait biztos tudomásunk alapján megerősítjük, jelen oklevél ereje és bizonyossága által, melyre Magyarország királyaként használt titkos pecsétünket függesztettük. Kelt Medgyes mezővárosunkban, Szűz Mária fogantatása utáni legközelebbi csütörtökön, az Úr 1462. évében.

46.

KOLOZSMONOSTORI KONVENT

(1464. július 19.)

Az aranyosi székelyek még 1291-ben megkapták használatra és védelemre Ellős fia Ellős várát, Torockót, Ellős tulajdonjogának a

fenntartása mellett (38. sz. szemelvény). A későbbiekben azután a torockói nemesek és a székelyek között határvíta keletkezett, amelyet 1464-ben sikerült elrendezni.

Kiad.: SzO. I. 200–202. CLXVII. sz.
Ford.: Sebők Ferenc

A kolozsmonostori Boldogságos Szűz Mária monostor konventje minden Krisztusban hívőnek, aki a jelen okiratot a jelenben vagy a jövőben megtekinti, üdvözlét a mindenek Megváltójában! A jelen oklevéllel kívánjuk mindenkinek tudtul adni, hogy egyrészt a vitélő Farnasi Veres Benedek, másrészt az aranyosszéki összes székelyeket és a torockói nemeseket is képviselő Várfalvi Domokos előttünk személyesen megjelenve egyhangúlag azt az alábbi bevallást tették, hogy jóllehet az aranyosszéki székelyek és a torockói nemesek között a határok miatt és okából már régóta per és ellentét volt, mégis néhány megbízható és nemes férfi, mint például a vitélő Somkeréki Erdélyi István, Erdély alvajdája, akit a nagyságos Dengelegi¹⁰⁰ Pongrác János erdélyi vajda az alább említendő határjárás bírójául küldött ki, valamint Somkeréki Erdélyi Miklós, Szentiváni Székely Mihály, másik (Gerendi) Mihály, Csesztvei Mijske István és több más megbízható férfi közbenjártával a felek között a béke és egyetértés olyan egysége jött létre döntésük és rendelkezésük nyomán, hogy ugyanezen megbízható és választott férfiak a mondott Veres Benedeket a torockói nemesek részéről, Várfalvi Domokost pedig az előbb mondott összes székelyek részéről megbízták a mondott aranyosszéki székelyek és a torockói nemesek közötti határok bejárásával és felállításával. Veres Benedek és Várfalvi Domokos a határjárást az Aranyos folyótól kezdték, és ugyanezen folyónál, ahol az Apátörvénye nevű víz van, található egy nagy kőhegy, amelyet Kőszirtnek hívnak, ugyanezen a Kőszirten két új határjelet állítottak föl, ezek közül a keletit az aranyosszéki székelyeknek, a másikat pedig a torockói nemeseknek, és az Apátörvénye felől egyenesen menve egy nagy csúcshoz jutottak, tudniillik egy magas Csúphoz,¹⁰¹ ahol pedig két új határjelet emeltek, a nyugatit a torockói nemeseknek, a másikat, a kelet felől az aranyosi székelyeknek. Innen tovább haladva egy Élhez jutottak, ahol egy folytonos határjelet állítottak föl, innen némiképpen kelet felé fordul-

ván egy erdőhöz értek, itt is egy folytonos határjelet állítottak, innen egyenesen tovább menve egy patakhoz értek, ahol két új, földből való határjelet emeltek, az egyik kelet felől egy patak mellett az aranyosszéki székelyké, a másik nyugat felől a torockói nemeseké. Innen mindig felfelé menve ugyanezen Patak nevű patak mentén a Fejéragyagosköves nevű helyig jutottak, ahol egy folytonos határjelet emeltek, innen egy Kapus nevű vár köve felé fordultak, ahol két új, földből való határjelet állítottak föl, amelyek közül az egyik kelet felől az aranyosszéki székelyek földjét jelzi, a másik kelet (*sic!*) felől a torockói nemesek földjét választja el, és ugyanezen Kapuson túl lépve egy igen nagy hegy, tudniillik Kőszirt oldalához jutottak, amely Várköve hegy pontosan Torockó városa fölött van, és amelynek hegyfoka, illetve háta fölött elég hosszan keleti irányban megy a határvonal egészen addig, amíg az erdélyi püspök úr és a fehérvári káptalan urainak valamelyik határjelét el nem éri, ahol is az említett összes székelyek és a torockói nemesek határainak bejárása és a határjelek felállítása befejeződött. Ezen dolognak emlékére és örök erejére határoztuk kiadni jelen, függő és hiteles pecsétünk erejével megerősített privilegialis oklevelünket. Kelt az Apostolok oszlása ünnepe utáni legközelebbi csütörtökön, az Úr 1464. évében.

47.

MÁTYÁS

(1470. december 2.)

Mátyás megparancsolja a székely ispánoknak, hogy három marosszéki falut az ország és a szék szokásainak a figyelembevételével iktassanak be egy halastó birtokába.

Kiad.: SzO. I. 216–217. CLXXVII. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, stb. királya, híveinknek, a nagyságos Dengelegi Pongrác Jánosnak és Monoslói Csupor Miklósnaknak, erdélyi vajdáinknak és székely ispánjainknak, valamint helyetteseiknek üdvözetünket és kegyünket! Híveink, a Marosszékből levő és az alá tartozó Mezőmadaras, Kölpény és Sámsond nevű birtokainkon élő székely népeink és lakosaink tudatták

velünk, hogy ők az említett birtokaink határain belül fekvő Lekence nevű halastó birtokába teljes joggal, törvényesen akarják beiktatni magukat, ezért hűségteknek megparancsoljuk, hogy a jelen oklevél kézhezvétele után, országunk és a mondott szék erre vonatkozó szokásait figyelembe véve a mi említett Mezőmadaras, Kölpény és Sámsond birtokaink már mondott lakosait és népeit ugyanezen Lekence halastó birtokába vezessétek be, és abba őket iktassátok be, és a beiktatás után őket ugyanennek a birtoklásában minden törvénytelen háborgatóval szemben védjétek meg az igazság és a jelen oklevéllel ezen részben rátok ruházott hatalmunk által. Ha pedig valaki ellene mondana, az ellentmondók és említett birtokaink népei és lakosai között a halastó ügyében ítélezzetek és tegyetek igazságot úgy, ahogy azt a jog rendje megköveteli. És ha a felek valamelyike annak az ítéletnek ellentmondani akarna, akkor az ügyet az egész vizsgálati anyaggal együtt tegyétek át királyi udvarunkba, tudniillik személyes jelenlétünk elé,¹⁰² a mi, főpapjaink és báróink általi tárgyalás és határozathozatal céljából, úgy, hogy a mondott feleknek leveleikben személyes jelenlétünk előtti megjelenésre alkalmas időpontot kitéjtöket. Másképpen ne cselekedjétek, a jelen oklevelet elovasván felmutatójának adjátok vissza. Kelt Budán, Szent Barbara szűz ünnepe előtti legközelebbi vasárnap, az Úr 1470., uralkodásunk tizenharmadik, koronázásunknak pedig a hetedik évében.

48.
BÁTHORI ISTVÁN SZÉKELY ISPÁN
(1481. április 9.)

Marosvásárhely (régőbbi nevén Székelyvásárhely) Marosszék központjaként indult el a mezővárosi fejlődés útján. Szabadságjogainak kiszélesedése a székkel való konfliktushoz vezetett, ami megmutatkozott a városi hatóságok jogkörének a semmibe vételében. Mátyás király 1470-ben megparancsolta az erdélyi vajdának (egyben székely ispánoknak) és helyetteseiknek, hogy a város lakói fölött csak a bíró és az esküdtek ítélezhesenek (SzO. I. 215–216.). A konfliktusok azonban nem értek véget, s 1481-ben már a vajdának kell figyelmeztetnie Marosszék előljáróit és tisztviselőit a szabadságjogok tiszteletben tartására. (Marosvásárhely és

a szék közötti ellentétek katonai aspektusára világít rá a 22. sz. szemelvény.)

Kiad.: SzO. I. 235. CLXXXVII.sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Gróf Báthori István, országbíró, erdélyi vajda és székely ispán stb., a vitélő és jeles férfiaknak, Ramocsai Lőrincnek és Mihálynak, görgényi várnagyainknak, valamint Marosszék bírának, kapitányainak és előkelőinek, helyetteseiknek üdvözetünket és kegyünket! Vársárhely mezőváros összes népei és lakosai nevében előadott súlyos panaszokból megtudtuk, hogy ti őket ősi szabadságaikban és bevett szokásaikban, amelyekkel a legrégebbi időktől fogva mostanáig éltek, megtartani nem vagytok hajlandóak, hanem őket különböző rendkívüli ürügyekkel, ellenükre hozott határozatokkal régi szabadságaikban foglaltakon túlmenően terhekké sújtjátok, olyannyira, hogy ha orvoslára nem találnak, könnyen a legnagyobb romlásba juthatnak, így hát mivel mi a mondott mezőváros polgárait, illetve népeit és lakosait régi szabadságaikban és igaz szokásaikban újítás és változtatás nélkül meg akarjuk őrizni, ezért a jelen oklevél révén meghagyjuk és a király nevében a leghatározottabban megparancsoljuk, hogy amint tudomást szereztek ezen figyelmeztetésnek a tartalmáról, a mondott mezőváros említett lakóit és népeit régi szabadságaikban, szokásaikban, megszokott törvényeikben és igaz szokásaikban, amelyekkel régtől fogva élnek, és amelyeknek örvendenek, kisebbités, sérelem és mindenféle akadályoztatás és újítás nélkül tartsátok és őrizzétek meg, és őket az előbb mondottakkal ellentétben szabadságaikban, szokásaikban, dolgaikban, javaikban és személyükben zavarni, zaklatni vagy károsítani semmilyen módon ne merészeljétek, és ne legyetek merészek semmilyen módon. A jelen oklevelet elolvasása után felmutatójának tüstént adjátok vissza. Kelt Görgény várában, Feketevasárnap utáni legközelebbi hétfőn, az Úr 1481. évében.

49.

SEPSISZÉK ÉS SEPSISZENTGYÖRGY VISZÁLYA

A székelyföldi mezővárosok és a székek konfliktusában érdekes fejezetet jelent Sepsiszentgyörgy és Sepsiszék viszálya, amely fényt vet a későbbi

fejlődésű mezőváros törekvéseire, illetve az azt akadályozó széki és széken kívüli érdekekre (Izd. még az 51. sz. szemelvényt). Külön érdekessége az alábbi okleveleknek, hogy rövid idővel első határozata után Báthori újabb oklevélben – némi ellentmondásba keveredve korábbi állásfoglalásával – védelmébe veszi a mezővárost.

a)

BÁTHORI ISTVÁN SZÉKELY ISPÁN

(1492. szeptember 28.)

Kiad.: *SzO. III. 117–120. 496. sz.*

Ford.: *Sebők Ferenc*

Mi, Gróf Báthori István, a nagyságos fejedelem, Ulászló úr,¹⁰³ Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, stb. királyának országbírója¹⁰⁴ hírül adjuk, hogy az általunk Szent Mihály arkangyal ünnepe előtti legközelebbi szerdán¹⁰⁵ az egész székely közösség részére Udvarhelyen tartott általános gyűlésen a körültekintő és előrelátó Goch Dénes, Török Pál és Bartók Domokos, Szentgyörgy mezőváros polgárai és hospesei a többiek közül felállva a mondott székelyek egyetemének jelenlétében és füle hallatára előadták és állították, hogy Magyarország korábbi királyai egykor a hét székely szék mindegyikében egy várost királyi város kiváltságával és szabadságával láttak el, amelyek közül az egyik a Sepsiszekben lévő említett Szentgyörgy városa volt, és a többi királyi város módjára privilégiumokkal és szabadságokkal volt felékesítve és megerősítve,¹⁰⁶ de ugyan ezen Sepsiszek székelyei, jelesül pedig Dacó Bálint, Forró Tamás, Patho Ferenc és Roma Balázs előkelő származású székelyek e Szentgyörgy mezőváros lakosai városuk jogának sérelmére magukat felemelve a mondott város említett privilégiumait és szabadságait, amelyekkel addig éltek és amelyeknek örvendtek, elpusztítani és lerontani szándékoztak, azt a más székely falvak népeinek sorába és számába alávetni és megszerezni törekedtek azok jogainak nyilvánvaló sérelmére és kárára. Ennek hallatára a mondott Dacó Balázs, hasonlóképpen Dacó Bálint az említett Sepsiszek nevében színünk előtt felállván ezzel szemben azt válaszolták, hogy a mondott Szentgyörgy mezőváros szabad város, illetve a többi székely székekben lévő más királyi városok

és mezővárosi helyek módjára kiváltságolt és szabadsággal ellátott hely sohasem volt, hanem emberemlékezet óta mindig kiváltságokkal fel nem ruházott és közönséges mezőváros volt, és nem város és ma sem az, és a többi székely joggal élő faluhoz és mezővároshoz tartozott és kell most is tartoznia, és ezt maga Sepsiszék, következésképpen a Sepsiszékben élő székelyek egyeteme, jobban mondva a hét szék összes székelyeinek és igen sok szásznak, akik akkor a gyűlésen színünk előtt tartózkodtak, megerősítése támasztja alá, és ők az előbb mondottakat készek voltak ott helyben oklevél tanúságtételével igazolni. A mondott Dacó Balázs és Bálint és a többi előbb említettek kijelentésével ellentétben a mondott Goch Dénes, Török Pál és Bartók Domokos az említett Szentgyörgy mezőváros nevében, említett lépésük igazolásaképpen és említett kijelentéseik bizonyítására, hogy tudniillik Szentgyörgy mezővárosa régóta szabadságokkal és kiváltságokkal felruházott város volt mindig is, bemutatnak nekünk két, pecsétek nélküli hártýára átírt másolatot vagy regestrumot, amelyek közül az egyik a néhai Zsigmond király úr Torjavásárhely város szabadságáról kiadott oklevele volt, a másik pedig a néhai Mátyás királynak a jelen ügýhöz semmiféleképpen nem kapcsolódó és annak szempontjából érdektelen tartalmú parancslevele volt, és úgy Goch Dénes, Török Pál és Bartók Domokos a mondott Szentgyörgy mezőváros nevében, mint az említett Dacó Balázs és Bálint és a többiek a mondott egész Sepsiszék nevében saját korábbi kijelentéseik ereje szerint az elmondottakat illetően igazságtételt és ítéletet kértek, amely ítélet a következő: minthogy mi az említett hét székely szék és a szászok velünk együtt ülésező és a mondott ügyet vizsgáló egyetemét kikérdeztük és kifaggattuk arról, hogy tudniillik a mondott Szentgyörgy mezőváros szabadságokkal és kiváltságokkal felruházott-e vagy sem, és annak kell-e lennie vagy sem, és milyen bizonyossággal rendelkeznek ezen tárgy igazságát illetően, mind a székelyek, mind a szászok egyeteme egyetértett abban, hogy Szentgyörgy mezővárosa soha nem volt szabad város, illetve szabadsággal és privilégiummal felruházott város, hanem mindig a székely jog hatálya alá tartozott, akárcsak a többi közönséges mezővárosi hely és falu, és most is oda kell tartoznia, és ezt egybehangzó tanúságtétellel állították. Az említett Goch Dénes, Török Pál és Bartók Domokos a mondott Szentgyörgy mezőváros hospesei annak

nevében viszont ítélőszékünk előtt ügyük alátámasztására semmiféle megfelelő oklevelet nem tudtak felmutatni igazuk bizonyítása céljából az említett két oklevélen, illetve regestrumon kívül, sőt éppen ellenkezőleg: említett lépésük igazolását tekintve teljességgel adósak maradtak, igaz ugyan, hogy az említett Goch Dénes, Török Pál és Bartók Domokos hospesek a mondott Szentgyörgy mezőváros nevében említett állításukkal és a két oklevélmásolat mondott módon történt bemutatásával úgy tüntették föl Szentgyörgy mezővárost, mintha az szabad város lenne, de ők ebben az oklevélben, mint előadtuk, úgy az oklevelet, mint a más, ahhoz szükséges és elegendő bizonyítékokat illetően teljességgel adósak maradtak, az említett Dacó Balázs és mások a mondott Sepsiszék képviselőjében a mondott hét székely szék és számos száz hitelt érdemlő állításával bizonyították, hogy Szentgyörgy mezővárosa a már említett módon a székely jog hatálya alá tartozik, és e miatt számunkra és törvényszékünk ülnökei számára nyilvánvaló, hogy Szentgyörgy mezővárosát az előbb említett okok és tények alapján a székelyeknek, de még inkább az említett Sepsiszéknek kell visszaadni és alávetni a többi székely jognak alávetett falu módjára. Ezért mi a törvényszéken velünk együtt üléselő és az említett ügyet vizsgáló ülnökeink érett tanácsát kérve és elfogadva Szentgyörgy mezővárosát az említett székelyeknek, következésképpen a jelzett Sepsiszéknek és az ott lakó székelyek egyetemének, azok örökösének és valamennyi utódjuknak azzal a joggal, amely alá a székely jognak alávetett más falvak módjára tartozni ismeretes, és amellyel eddig is élt, visszaitéljük, és kinyilvánítjuk, hogy semmiféle szabadsággal, kiváltsággal vagy különleges joggal nem rendelkezik, hanem éppen ellenkezőleg a székely jog alá tartozónak határoztuk és rendeljük, sőt mi vetjük alá bírói hatalmunknál fogva ezen autentikus pecsétünk felfüggesztésével megerősített oklevelünk ereje és bizonyossága által. Kelt az említett Udvarhelyen, az előbb jelzett időpont harmadik napján, az Úr 1492. évében.

b)

BÁTHORI ISTVÁN SZÉKELY ISPÁN

(1492. október 7.)

Kiad.: *SzO. III. 121-122. 497. sz.*

Ford.: *Sebők Ferenc*

Mi, Gróf Báthori István, a nagyságos fejedelem, Ulászló úr, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, stb. királyának országbírója, erdélyi vajdája és a székelyek ispánja a jelen oklevél révén adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, hogy jóllehet mi Sepsiszentgyörgy mezővárosát korábban kiállított és kiadott ítélettelünk¹⁰⁷ révén a székelyeknek, következésképpen Sepsiszeknek a többi székely jog hatálya alá tartozó falu módjára alávetettük, mégis nehogy ezt megtartván az ezen kedvezésnek örvendő székelyek Szentgyörgy városának és lakóinak és lakosainak visszavágjanak és azt a szokottnál nagyobb elnyomás állapotába döntsék, a jelen oklevéllel elrendeljük és kinyilvánítjuk, hogy ez a város nem szabadságok nélküli, hanem a mi különleges védelmünk alatt áll, és azon védelem alá helyeztük őket, amelyet másoknak csak királyi oklevelek révén szoktunk biztosítani, sőt mint egykor, úgy most is azt mindenfajta szabad és tisztességes igazságszolgáltatási eljárásában a mi különleges oltalmunkba és védelmünkbe vettük és vesszük jelen oklevél által. Ezért nektek, az összes királybírónak, kapitánynak, előkelő székelyeknek, valamint a székek bírónak és esküdtjeinek a jelenben és a jövőben, akik a jelen oklevelet megtekintik, megparancsoljuk és világosan kötelességetekké tesszük, hogy mostantól ezután a mondott Szentgyörgy várost, valamint annak népét és lakosait említett oltalmunkkal szemben, bíróságon vagy azon kívül a ti, vagy bárki törvényszéke előtt az előbb mondott jogos és törvényes igazságszolgáltatási eljárásaikban, amelyeket eddig is szokás szerint alkalmaztak, őket sehol és semmi módon ne merészeljétek zaklatni és károsítani, vagy nekik egyéb módon ártani. Akarjuk azt is, hogy miként eddig is szokásos és megszokott volt, a kapitány, a bíró, vagy az előkelő székelyek nem gyakrabban mint évente egy ízben, legföljebb hárman szállhatnak meg náluk. Akarjuk, hogy az előkelők által egyéb ajándékok és más dolgok módjára tőlük eddig követelt járandóságok, ha ilyenek lennének ugyanezen városiak között, elengedtesse, és elengedetteknek tartassanak jelen oklevelünk erejénél és bizonyosságánál fogva. Kelt Segesvárott, Szent Ferenc hitvalló ünnepe utáni legközelebbi vasárnapon, az Úr 1492. évében.

50.

CSÚCSI TOMORI ISTVÁN SZÉKELY ALISPÁN

Csúcsi Tomori István székely alispán alábbi két oklevele beszámol perben elnyert székely örökség birtokbavételéről és perbeli tartozás fejében székely örökség zálogbavételéről.

a)

1523. október 9.

Kiad.: *SzO. II. 11–12. CCLII. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

Csúcsi Tomori István, erdélyi alvajda és a székelyek alispánja stb. a kiváló férfiuknak, Szentimrei Poson Lőrincnek, Sepródi Miklósnak és Berei Mátyásnak tisztelet és üdvözet! Ismeretes előttetek, hogy vitézlő Nyújtódi Demeter a maga és apja, vitézlő Nyújtódi István nevében személyesen elénk járult és bemutatta nekünk a mi legkegyelmesebb urunk, János ispán és vajda¹⁰⁸ ítéletlevelét, amely egyebek mellett azt tartalmazta, hogy ugyanezen Nyújtódi István és Demeter a mi legkegyelmesebb urunk bírói ítélete értelmében a néhai kiváló Andrásfalvi Balássy István összes székely örökségének helyes és igaz felét a jog útját követve visszafoglalták, amelyek békés birtokába őket a vitézlő és kiváló férfiak, Koronkai Mihályfi Péter, Szentgyörgyi¹⁰⁹ Kemény László és Szentmiklósi¹¹⁰ Frátai Mátyás deák bevezették, ezenfelül ugyanezen Balássy István a mondott Nyújtódi István és Demeter ellen kétszáz aranyforint értékben, amelynek kétharmada a mondott kegyelmes urunkat, egyharmada az ellenfeleket illeti, továbbá a mondott Nyújtódi István és Demeter ugyanezen kárának ügyében a már mondott Balássy István hasonlóképpen ugyanezen Nyújtódi István és Demeter ellenében másik teljesen nekik járó kétszáz aranyforint értékben elmarasztaltatott, amelyből sem Nyújtódi István és Demeter, sem a mi legkegyelmesebb urunk nem kapott semmiféle fizetséget vagy kielégítést. És mivel hiábavaló az ítélet, ha azt, ami törvényesen eldöntetett, végre nem hajtják, megkeresünk tehát titeket és a fent említett legkegyelmesebb urunk nevében hatvan márka büntetés terhe mellett a leghatározottabban megparancsoljuk, hogy a jelen oklevél kézhezvétele után az említett néhai Balássy István valamint örökösei

és fiai Marosszékből bárhol elterülő összes örökletes székely birtokainak helyszínére menve azok szomszédait és határosait törvény szerint összehívva, a mondott örökletes székely birtokokat összes tartozékaikkal és haszonvételeikkel az előbb mondott négyszáz aranyforintnyi bírságok értelmében zálog címén a mondott Nyújtódi Demeter és István kezére adjátok bírásra, tartásra és birtoklásra addig, amíg azokat vissza nem váltják azok, akiknek jogukban áll. Másként cselekedni ne merészeljétek, a jelen oklevelet pedig elolvasása után felmutatójának adjátok vissza. Kelt a mondott Csúcs faluban, Szent Dénes mártír ünnepén, az Úr 1523. évében.

b)

1524. július 6.

Kiad.: *SzO. II. 14–15. CCLIV. sz.*

Ford.: *Sebők Ferenc*

Mi, Csúcsi Tomori István, erdélyi alvajda és a székelyek alispánja stb. a jelen oklevél révén hírül adjuk, hogy a vitézlő Keresztúri¹¹¹ Nyújtódi Demeter személyesen elénk járulván bemutatva nekünk a vitézlő és kiváló férfiak, Frátai Mátyás, Koronkai Mihályfi Péter és Szentgyörgyi Kemény László azon oklevelét, amely többek között az alábbiakat tartalmazza: ők, az Úr 1523. évében bört közepe táján a nagyságos és tekintetes Szapolyai János ispán és vajda, a mi legkegyelmesebb urunk ítéletlevele értelmében, amelyet a néhai Andrásfalvi Balássy István székely örökségeiről adott ki, kiszálltak a mondott Andrásfalva faluhoz,¹¹² és ugyanezen ítéletlevél tartalma szerint eljárva a néhai Balássy István ugyanezen Andrásfalva faluban és Marosszékből bárhol lévő összes székely örökségének felét a kiváló férfiak, Seprődi Miklós, ugyanonnan való másik Miklós, Szentimrei Póson Lőrinc, Berei György és ugyanonnan való András, Andrásfalva falu összes lakója és lakosa és számos más ugyanoda törvényesen összehívott jelenlétében a néhai vitézlő Keresztúri Nyújtódi Istvánnak és fiának, a mondott Nyújtódi Demeternek adták örök birtoklásra ellentmondás nélkül. Kelt a mi mondott Csúcs falunkban Szent Margit szűz ünnepe előtti említett szerdán, az Úr 1524. évében.

51.
SEPSISZENTGYÖRGY MEZŐVÁROSI
KIVÁLTSÁGAINAK VÉDELME

Sepsiszentgyörgynek a kezdeti nehézségeket követően (49. sz. szemelvény) a XVI. század elejére sikerült a király által megerősített mezővárosi kiváltságokra szert tennie. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy az oppidum jelentős mértékben függetlenedett a széki hatóságoktól, ami viszont kiváltotta a főemberek elégedetlenségét. Mint II. Lajos király alábbi oklevelei mutatják, az előkelők nem vették figyelembe a szabadságjogokat, s többféleképpen is megsértették azokat. A polgárokat a kiváltságokkal ellentétes fizetésekre, illetve katonáskodásra kényszerítették, miközben ők maguk és embereik a városi hatóságoknak ellenszegültek, a lakosokat pedig rendszeresen zaklatták. A szék és a fennhatósága alól kiváló mezőváros konfliktusa részét képezte a Székelyföldön a XVI. századra felerősödő és egyre élesebbé váló társadalmi ellentéteknek.

a)
II. LAJOS
(1525. április 7.)

Kiad.: SzO. II. 14–15. CCLV. sz.
Ford.: Sebők Ferenc

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királya híveinknek, a székelyek három neme, kiváltképpen Sepsiszék kiváló kapitányainak, király- és székbíráinak, lófőinek és a többi előkelőnek és ülnöknek, most és a jövőben, akik jelen oklevelünket megtekintik, üdvözlétünket és kegyünket! Minthogy a mi Sepsiszentgyörgy nevű mezővárosunk Magyarország isteni királyainak, a mi jó emlékezetű elődeinknek engedélyével és a mi megerősítésünkkel sokféle szabadsággal van felruházva, nem akarjuk, hogy közületek bárki ugyanezen mezőváros polgárait és lakosait szabadságaikban háborgassa és terhelje. Ezért rosszallásunk terhe alatt ezen oklevél által hűségteknek és közületek mindenkinek a leghatározottabban megparancsoljuk, hogy a továbbiakban az említett Sepsiszentgyörgy mezővárosunk polgárait és lakosait szokatlan kifizetésekkel és kényszerítésekkel, gyűlésbe vagy hadbavonulási kötelezettséggel zaklatni és terhelni

semmi módon ne merészeljétek. Minthogy a mi polgáraink különleges kiváltságokkal vannak felruházva, nem illendő a szokásosnál nagyobb terhekkkel sújtani őket. Ők ugyanis ígéretet tettek nekünk, hogy midőn más mezővárosok polgárai teszik, akkor ők is felvonulnak, akár gyűlésekre, akár hadakozásra, és a szokásos fizetéseket mind felségünknek, mind vajdánknak a többi környező székely mezőváros módjára és szokásai szerint teljesítik és megadják. Ezen felül tehát senki közületek ne merészelje a mi Sepsiszentgyörgy mezővárosunk polgárait bármiféle fizetésekkel és más, szokatlan terhekkel zaklatni és akadályozni kegyünk elvesztésének büntetése alatt. A jelen oklevelet elolvasása után adjátok vissza felmutatójának. Kelt Budán, Virágvasárnap előtti legközelebbi pénteken, az Úr 1525. évében.

b)

II. LAJOS
(1525. április 7.)

Kiad.: *SzO. II. 16–18. CCLVI. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királya, híveinknek, nagyságos és tekintetes Szapolyai István örökös szepesi grófnak, erdélyi vajdánknak és székelyeink ispánjának és alvajdáinak úgy a jelenben, mint a jövőben, továbbá az összes, a székelyeknél, kiváltképp a Sepsiszekben állított és állítandó officialisaiknak üdvözlötünket és kegyünket! Híveinknek, Sepsiszentgyörgy mezővárosunk bölcs és körültekintő bírójának és esküdtjeinek, valamint valamennyi polgárának és egész közösségének alázatos panaszából és kérelméből azt a nagyon nem tetsző hírt kaptuk, hogy azon mezőváros egyes lakosai, noha az előterjesztők között élnek és ott házakkal bírnak, és miként az előterjesztők a mondott mezőváros jogaival és kiváltságaival éltek és azt élvezték, most némely, a mezővárosban házakkal bíró előkelő székely sugallatára és káros rábeszélésére rossz útra térve jogszerinti kötelezettségeiket a többi polgár módjára fizetni nem akarják, úgy viselkednek, mint az előkelők, sem a mi parancsainkra, sem a mondott mezőváros bírójára és esküdtjeire nem ügyelnek, és ezen felül még ezek a lázadók a városba valamilyen ügyben jövőket ok

nélkül zsarolják, rájuk fegyvert fognak, ruháiktól megfosztják őket, meg is verik, éjszaka összegyűlve a mondott mezővárosban a házakat megtámadják, az egyik helyen az ablakokat, másutt az ajtókat és a kapukat betörik és összezúzzák, a borok és sörök cégéreit ledöntik.¹¹³ Mivel ezen gonosztetteket az előbb mondott előkelő székelyek oltalma alatt és cinkosságával büntetlenül viszik véghez, magukat előkelőknek adják ki, így a székelyek a gonoszok védelmezőitől tartva nem mernek sem kezét emelni, sem fellépni a gonosztevők ellen. Megértvén a mondott előjárók kérelméből a dolog komolyságát, és a gonosztettek elterjedését megakadályozni szándékozván, és mivel a mi jó polgárainkat folytonos gonosztettekkel sanyargatják, elrendeljük, jóváhagyjuk és megengedjük, hogy a mezőváros mondott és mindenkori bírása és esküdtjei a polgárok segítségével ugyanazon joggal és ugyanazon módon, miként a többi székely mezővárosunkban történik, ezután minden egyes lázadót és engedetlent megfelelő eszközökkel a város jogának megtartására kényszerítthesse és elűzhesse, a gonosztetteket és garázdálkodásokat azon mezővárosban és annak területén a jog megfelelő alkalmazásával megbüntethesse, nehogy a büntetlenség és a gonosztettek szabadossága miatt a mezőváros elnéptelenedjék, sőt jóváhagyjuk és megengedjük jelen oklevél által, a mi hatalmunk és hivatalunk jogai azonban épen maradván. Ezért jelen oklevelünk által a leghatározottabban elrendelve megparancsoljuk hűségteknek, hogy mostantól valahányszor a mondott Sepsiszentgyörgy mezővárosunk bírása és esküdtjei a városban és annak területén a lázadók és gonosztevők ellen törvényesen eljárnak, őket személyükben vagy dolgaikban és javaikban akadályozni, vagy nekik kárt okozni ne merészeljétek, és ezt a hatalmasoknak se engedjétek meg, hanem inkább a bíró, az esküdtek és a polgárok segítségére és támogatására legyetek a jelen oklevél tartalma szerint, élve a felségünk által e részben rátok ruházott hatalommal. Másként cselekedni semmiképpen ne merészeljétek. A jelen oklevelet elolvasása után adjátok vissza felmutatójának. Kelt Budán, Virágvasárnap előtti pénteken, az Úr 1525. évében.

52.

SEPSISZÉK ÉS MIKLÓSVÁRSZÉK VISZÁLYA

Sepsiszék és a belőle kiváló Miklósvárszék viszálya sokáig húzódott. Erre mutat az is, hogy a miklósváriak 1531-ben jónak látták I. (Szapolyai) János királlyal is megerősíttetni Lábatlani János székely ispán által 1459-ben írásba foglalt jogait (44 .sz. szemelvény). Ennek megtörténte után a következő évben ismét szükségessé vált, hogy az uralkodó eltiltsa Sepsiszéket Miklósvárszék törvénykezési gyakorlatának az akadályozásától.

a)

I. JÁNOS

(1531. július 5.)

Kiad.: SzO. II. 24–26. CCLXI. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Mi, János, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya a jelen oklevéllel adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, hogy híveink, a vitézlő és kiváló férfiak, Ajtai Henter Gáspár, Bölöni Illyési Bálint, Baróti György deák, Hídvégi Nemes Mihály és Szárazajtai Dacó Sándor a maguk és a mi Szentmiklósvara nevű székbeli összes székelyünk nevében színünk előtt bemutatták és elénk tárták a néhai nagyságos Lábatlani János székely és temesi ispán egyszerű papíron, saját címeres pecsétje alatt kiállított nyílt oklevelét, amely szerint ugyanezen néhai Lábatlani János ispán a legkegyelme-sebb néhai fejedelem, Mátyás úr, Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, boldog emlékezetű elődünk külön parancsára és rendeletére a mondott Szentmiklósvaraszék sepsiszéki Szentgyörgyszéktől való elválasztása ügyében mindkét szék összes székelyei között indított és támadt pert felülvizsgálta, a felek között a jogrendet megtartva lezárta, és ugyanezen oklevélben világosan kifejtett kellő véggel, módon és rendben befejezte az alant írt tartalommal. Az előbb mondott Henter Gáspár, Illyési Bálint, György deák, Nemes Mihály és Dacó Sándor és a mondott Szentmiklósvaraszék összes székelye nevében kérték felségünktől, hogy a mondott néhai Lábatlani János ispán mondott oklevelét, és minden abban foglaltat érvényesnek elismerve és elfogadva saját privilegiális oklevelünkben szó szerint

átíratni, és a mondott Henter Gáspár, Illyési Bálint, György deák, Nemes Mihály és Dacó Sándor és a mondott Szentmiklósváraszék összes székelyének közössége részére kegyesen megerősíteni méltóztassunk. Amely oklevélnek tartalma ez: [*Következik Lábatlani János 1459. november 26-án kiadott oklevele. Ld. a 44. sz. szemelvényt.*] Mi tehát a fent említett Henter Gáspár, Illyési Bálint, György deák, Nemes Mihály és Dacó Sándor, valamint szintén említett Szentmiklósváraszékbeli összes székelyünknek a fenti módon felségünk elé terjesztett könyörgését kegyesen meghallgatva és elfogadva, a mondott néhai nagyságos Lábatlani János székely és temesi ispán előbb mondott oklevelét, amelyben sem vakarás, sem törlés nem volt és amelynek semelyik része sem adott okot gyanakvásra, sőt éppen hibátlan és gyanú fölött álló volt, a jelen privilegiális oklevelünkbe foglalva és írva, mindenféle kisebbités vagy kihagyás nélkül, annak teljes tartalmát, klauzuláját, artikulusát oly módon, ahogy az érvényesen és törvényesen ki volt adva, amelynek erejével az igazság támogattatik, elfogadjuk, megerősítjük és jóváhagyjuk, és azt és az abban foglaltakat összességében és egyenként is az előbb mondott Henter Gáspár, Illyési Bálint, György deák, Nemes Mihály és Dacó Sándor, valamint a mondott Szentmiklósváraszék összes többi székelye részére és általuk összes örökösük és leszármazottjuk számára örökre megerősítjük jelen írás oltalma által, mások jogainak fenntartásával. Valamint az azon Szentmiklósváraszékből lévő bírák legyenek mindig Sepsiszékből is bírák, és főszék módjára kötelesek ott is igazságot szolgáltatni.¹¹⁴ Ezen dolog emlékezetére és örök erejére ugyanazok részére kiadni határoztuk hiteles titkos függő pecsétünk erejével megerősített oklevelünket. Kelt az erdélyi Gyulafehérvárott, a nagyságos és tekintetes Werbőczy István, fő- és titkos kancellárunk, igen kedvelt hívünk keze által a legszentebb Boldogságos Szűz Mária eljövetele ünnepe utáni legközelebbi szerdán, az Úr 1531., uralkodásunknak pedig az ötödik évében.

b)

I. JÁNOS

(1532. január 16.)

Kiad.: *SzO. II. 26-27. CCLXII. sz.*

Ford.: *Sebők Ferenc*

János, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya híveinknek, Szentgyörgyszékünk vitézlő és kiváló kapitányainak, bíráinak, lófőinek, hadnagyainak és székelyeink három neme egyetemének üdvözetünket és kegyünket! Felségünk elé terjesztett vitézlő és kiváló híveink, Szentmiklósváraszéki székelyeink három neme egyetemének azon panasza, melyek szerint közületek többen vannak olyanok, akik az előterjesztőket, akik részint azon szék régi szokása, részint pedig a mi kegyes engedelmeink és jóváhagyásunk alapján az említett székben törvényszéket akarnak tartani, zaklatni és különböző jogtalanságokkal sújtani törekednek, különböző fenyegetésekkel illetve az előterjesztőket nyilvánvaló sérelmükre és kárukra. Egyébiránt ők, ha ti tőlük valamit perelni akartok, akkor készek a törvény szerint veletek pert folytatni, és igazságosan és méltányosan helytállni. Ezért könyörögtek felségünkhöz, hogy számukra megfelelő orvoslásról gondoskodni, őket törvénytelen és jogtalan zaklatásoktól megvédeni méltóztassunk. Mi tehát könyörgésüket megértvén és jóindulatúan meghallgatván akarjuk és hűségteknek a jelen oklevél által a leghatározottabban megparancsoljuk, hogy midőn a jelen oklevelet megkapjátok és a benne foglaltak valóságok, a fent említett előterjesztőket a mondottak értelmében sem zaklatni, sem igaztalan szavakkal illetni, sem fenyegetni semmilyen módon ne merészeljétek, hanem ha valami vitátok van velük, akkor igazságtokat országunk szokása szerint, a törvénynek megfelelően, és nem a velük szembeni hatalmaskodás útján kell keresnetek, amely nektek megfelelő módon fog jogot és igazságot szolgáltatni. Mást tehát semmilyen módon se tegyetek. A jelen oklevelet elolvasása után adjátok vissza felmutatójának. Kelt Segesvár városunkban, Szent Pál első remete ünnepe utáni legközelebbi kedden, az Úr 1532. esztendejében.

53.

I. JÁNOS

(1538. szeptember 18.)

Felvinc Aranyosszék központja volt, melynek birtoklásáért a XIV. században a székelyek hosszas pereskedésbe keveredtek az esztergomi érsekséggel (40. sz. szemelvény). Mezővárosi kiváltságairól keveset tudunk, I. (Szapolyai) János király alábbi oklevele fényt vet arra, hogy

uralkodói kiváltságok alapján mentesek voltak az ökörsütés és a székeknek fizetendő járandóságok alól. Vitához vezetett, hogy a székek meg akarta akadályozni a mezőváros lakóit a közös erdők használatában, amire azonban a városiak – mint a többi székely – jogot formáltak.

Kiad.: SzO. II. 52–54. CCLXXIII. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Mi, János, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország királya emlékezetül adjuk, hogy midőn Szűz Mária ünnepe utáni szombaton¹¹⁵ számos főpap, báró és országunk nemese, mintegy ítélőszékünk ülnökei társaságában Gerend faluban törvényszéket tartottunk, a nemes Széplaki Bot János ügyvéd, az Aranyosszékben levő székely mezővárosunk, Felvinc kiváló lakói és lakosai nevében egyrészt mint felperes, másrészt pedig a vitélő és kiváló Kövendi András a mondott Aranyosszék előkelői, Dienesi András, Antalfi János, Szentmihályfalvi Miklós deák, Kercsedi Várfalvi István, Gardai Lőrinc és Ferenc és Bágyoni Balog György nevében is mint alperes szintén személyesen elének járultak és a törvényes perbehívás módját és formáját megtartva bíróságunk előtt megjelentek, az előbb mondott Bot János, a mondott felperesek ügyvédje az említett előkelőkkel mint alperesekkel szemben előadta, hogy az előkelők nem tudni milyen okból kifolyólag a már említett Felvinc mezőváros lakóinak a mondott székben a Hidas, Csákó és Örményes nevű falvak fölött lévő székely erdők használatát, amelyeket az azon székben lakó összes székely ősi időktől fogva szabadon és békésen használhatott, megtiltották, és őket és a többi városlakót azokból az erdőkből kiűzték nyilvánvalóan nagy sérelmükre és kárukra. Ezt hallván az alperesek a következőképpen válaszoltak: Felvinc mezőváros lakói azon erdőket sohasem használhatták szabadon, mivel ők sem a felségünknek járó ökörsütésre, sem pedig a mondott Aranyosszék egyetemének ügyeiben eljáró előkelőknek adandó kiadások nyújtására nincsenek kötelezve, mivel elődeink, Magyarország nemes királyai, valamint felségünk által az effajta kötelezettségek alól mentességet nyertek. Ezt hallván a felperesek ügyvédje azt válaszolta, hogy azon kegyes mentesítést ugyanezen lakosok az előbb mondott nemes királyok különleges kegye révén a királyi felség szabad adományozó hatalmából kaphatták, és ezért ezen

előkelők egyáltalán nem tilthatják el őket az erdők használatától és nem vehetik el azokat tőlük, minthogy ők is ugyanazon székely szabadság részesei, amellyel a többi Aranyosszékből lakó székelyünk él. És mivel a fentieket illetően mindkét fél tőlünk kért ítéletet és igazságtételt, mi a mondott főpap és báró urakkal és országunk nemeseivel a törvényszéken együtt üléshez és az ügyet megvizsgálva, minthogy a mondott összes székely erdő, mivel Felvinc mezőváros lakói ugyanazon szabadsággal élnek, mint a mondott Aranyosszékből lakó többi székelyünk, és miként a többiek, ők is szabadon használhatják, és azért mert az ökörsütés és a költségtérítés alól kegyesen mentesítették, semmiféleképpen nem lehet a mondott erdők használatából kizárni őket, illetve azt megtiltani, ehhez ugyanis, mint alávetettjeik érdemeinek méltó elismeréseképpen különböző szabadságokkal együtt adományozta a királyi legfelsőbb méltóság, és országunk ősi és kipróbált szokása szerint joguk van hozzá, ezért úgy láttuk törvényszékileg dönteni és határozni, hogy a lakosok ezen mondott erdőket mindig békésen és szabadon használhassák, amint ítéletileg ezen a módon döntöttünk és határoztunk is jelen oklevelünk ereje és bizonyossága mellett. Kelt a fenti időpont ötödik napján, az Úr 1538. évében.

Jegyzetek:

1. Így például: Györffy 1990a. 15. skk., Benkő Loránd 1990. 114. skk., Benkő Elek 1993. 7-9., Bóna 1991. 1530-1532., Kordé Zoltán in: KMTL. 624., Kristó 1996b. 83.sk. Vö.: László 1991., László 1996.
2. Benkő Loránd 1990. 120.
3. A *Székely* alakú legkorábbi helynevek adattára: Kristó-Makk-Szegfű 1973. I. 16-17.
4. Kordé 1993. 32-33.
5. Vö.: Kristó 1996b. 139-142.
6. A különböző nézetekre: Györffy 1990a. 25-31., Benkő Elek 1990. 71. skk., Benkő Loránd 1990. 120-122., Bóna 1991. 1529-1532., Kordé 1996. 128-147., Kristó 1996b. 81-107., 137. skk.
7. Kordé Zoltán in: KMTL. 623.
8. A székek kialakulására és a szék-rendszere: Connert 1901. 26. skk., Rugonfalvi 1939. II. 73-278., Szádeczky 1927. 29. skk., Göckenjan 1972. 125-129., Bodor 1983. 282-285., Györffy 1990a. 30-31., Benkő Elek 1990. 77. skk., Kordé 1996. 154-163.
9. „*de septem comitatibus Siculorum*” (SzO. I. 363.). Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a XIII. században minden ponton szilárd, „örökre érvényes” határok alakultak

- volna ki. Kisebb-nagyobb fejlemények ezt követően is bekövetkeztek: elegendő csak a Felvinc hovatarozása kapcsán évtizedekig folyó pereskedésre utalni (40).
10. Benkő Loránd 1990. 115-116., Benkő Loránd 1998. 149-150.
  11. A terminológiai változásokra: Kordé 1996. 156-158. A *sedes* kifejezés 1366. évi felbukkanása: SzO. I. 70. Benkő Elek Simon székely ispánnak a gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárában fennmaradt, évszám nélküli, csak napi keletet tartalmazó oklevelével kapcsolatban (TCSO. I. 277. CCXIV. sz.; SzO. IV. 8)9. 665. sz.), amely Marosszék vonatkozásában a *sedes* kifejezést használja, úgy foglalt állást, hogy az Kacsics nembeli Simonhoz köthető, aki 1321-1327 között töltötte be a méltóságot, s így a terminus első előfordulását 1322 körülre tette (Benkő Elek 1990. 83-84.). A XIV-XV. század fordulójára jellemző írásképet mutató oklevelet (Dl. 74 432.) azonban nem Kacsics nembeli, hanem az 1390-1391 körül hivatalt viselő Szécsényi Simon állította ki, így a *sedes* legkorábbi előfordulása továbbra is 1366-ra teendő. (Az oklevél pontos datálása: ZsO. II/1. 88. 751. sz.)
  12. 1324: "*Ladislaus maior exercitus*" (SzO. I. 42.); 1381: "*iudicis terrestris*" (SzO. IV. 8.). E két főtisztiségre: Connert 1901. 33-47., Szádeczky 1927. 40-43., Bodor 1983. 287-288.
  13. 1466: "*primipilus siue Capitaneus*" (SzO. III. 83.).
  14. CDES. I. 181.: "*in presencia nostra Movr, primipulo Kamariensi*", uo. 265.: "*missus a nobis pro primipulo in auxilium regis Bohemiae*". Az elnevezést kérdőjelesen hadnagyként értelmezi: Kristó 1988. 337.
  15. Kordé 1996. 167-168. Mind a két tisztség eredetét a beköltözés előtti időszakba vezeti vissza: Bodor 1983. 287.
  16. Kordé 1999a. 21-22.
  17. Miklósvár-szék: SzO. III. 20-21., Kászon: SzO. I. 297-301.
  18. A fiúszékekre: Connert 1901. 17-24., Szádeczky 1927. 32., Bodor 1993. 283-285.
  19. Rugonfalvi 1939. II. 166., Bodor 1983. 283.
  20. A város, városi jog, városprivilegium, mezőváros fogalmára: Kubinyi András in: KMTL. 717-718., Fügedi Erik: uo. 718-719., Blazovich László: uo. 455-456.
  21. Így foglalt állást Szabó Károly (SzO. I. 123. 2. sz. jegyzet), de nem tett különbséget a kétféle városfejlődés között Connert János sem (Connert 1901. 57-65.).
  22. SzO. I. 123. 2. sz. jegyzet, Connert 1901. 57., Szádeczky 1927. 260.
  23. Benkő-Demeter-Székely 1997. 11., 39.; 9-23.
  24. Uo. 11.
  25. Györffy 1953. 109.
  26. Szádeczky 1927.28.
  27. „*sessiones...more Siculorum jure successorio habere dignoscuntur, cum omnibus terris cultis et incultis, campis, pratis seu fenilibus, fluuijs, molendinis, locisque molendinorum, ac alijs utilitatibus et Juribus ad eadem spectantibus*” (SzO. I. 70.).
  28. Megfigyelhető a közös földek és a szerzett birtokok kettőssége a magyarországi székely telepek esetében is. Székely Domokossal kapcsolatban olvashatunk szerzett, öröklött birtokairól, illetve a székelyek közös helyéről, ami alatt nyilván a közös földek, illetve az ahhoz tartozó lakhelyek értendők (32).
  29. II. András (1205-1235).
  30. Mikcs nembeli Simon 1202-1218 között volt váradi püspök.
  31. Kán nembeli Gyula első ízben 1215-1217 között töltötte be a nádori tisztséget.
  32. „*Bichorienses de centurionatu Sceculaz*”. A kifejezés pontos értelmezését illetően nézeteltérések mutatkoztak a kutatásban. Hogy a *Sceculaz* jelentése „székelyekből

- álló század, száznagyság”, azt a Váradi Regestrum egy 1213. évi adata is alátámasztja, amelyben a “*castrenses de Clus de centuriunatu Agad*” kifejezés szerepel, melynek magyar jelentése: az *Agad* száznagyságból való kolozsi várnépek (VR. 166.). Itt *Agad* a száznagyság elnevezése, az ennek keretében szolgálatot teljesítő várnépek pedig a kolozsi várhoz tartoztak. A fogalmazás hasonlósága jelzi, hogy hasonlóképpen kell értelmezni a Biharra vonatkozó példát is (Kordé 1996. 153. 532. sz. jegyzet).
33. Ebej falu Nagyszalontától északnyugatra helyezkedett el, ma már csak helynévként létezik (ÁMTF. I. 614.).
  34. Debreceni Dózsa 1317-ben vívott győztes csatát Debrecen mellett Borsa Kopasz tartományúr seregével (Kristó 1988a. 50., Engel 1988. 117.).
  35. I. Baszaráb havasalföldi vajdáról van szó (1310 k.-1352), aki fellázadt Károly Róbert ellen. 1330-ban az uralkodó hadat vezetett ellene, de súlyos vereséget szenvedett.
  36. Felmerült, hogy az oklevelet a Barcaságból 1225-ben kiűzött Német Lovagrend nagymestere, Herman von Salza hamisította néhány évvel a Magyar Királyságból való kényszerű távozás után (Holban 1981. 27. skk.), a feltevés azonban nem vált általánosan elfogadottá.
  37. A Német Lovagrend tagjai.
  38. “*per terram Blacorum*”. Ld. az 57. sz. jegyzetet.
  39. A későbbi Sepsiszek területe értendő e kifejezés alatt. Az itteni székelyeket az Andreanum kiadása előtt telepítették e vidékre /Szász/sebes környékéről (Benkő Elek in: KMTL. 599.).
  40. “*terram Zek*”
  41. Lőrinc 1242 és 1252 augusztusa között szerepel a forásokban erdélyi vajdaként.
  42. V. István (1270-1272).
  43. Gyulafehérvári káptalan
  44. Kán nembeli Gyula, aki II. András uralkodása alatt egyebek mellett nádorispáni, erdélyi vajdai és báni méltóságot viselt (Petrovics István in: KMTL. 323.).
  45. “*Zubuslaus Siculus*”
  46. “*de genere Siculorum*”
  47. A birtok határleírását ld.: EO. I. 292.
  48. V. István (1270-1272)
  49. “*Ehelleus filius Ehelleus*”
  50. *Vs de Fhratha*.
  51. Károly Róbert (1301-1342).
  52. Hermány nembeli Lampert.
  53. Gyulafehérvár.
  54. A királyi haderő és az uralkodó erdélyi tartózkodásának magyarázatául felmerült Kán László fiainak, illetve a szászoknak a lázongása, de valószínű, hogy a legfőbb ok Baszaráb havasalföldi vajda és a vele szövetséges tatárok elleni védelem volt (Kristó 1988a. 81.).
  55. Szécsényi Tamás.
  56. 1324. május 1.
  57. 1327. május 1.
  58. IV. László (1272-1290)
  59. II. András (1205-1235).
  60. János 1205-1222 között volt esztergomi érsek.
  61. IV. (Kun) László (1272-1290) oklevele valójában 1289. szeptember 18-án kelt, III. András (1290-1301) diplomája pedig 1291. március 12-én.

62. Jánki László.
63. Kőszegi Miklós és Szécsi András.
64. András székesfehérvári prépost volt.
65. Druget Fülöp.
66. Nekcsei Demeter.
67. Ákos nembeli Mikcs.
68. Kacsics nembeli Simon.
69. IV. Béla (1235-1270)
70. Május 1.
71. V. István (1270-1272).
72. 1289. szept. 18.
73. 1291. március 12.
74. Hont-Pázmány nb. Tamás valójában országbíró volt (KMTL. 512.; RA. II/4. 37. 3706. sz.).
75. 1320. március 24
76. 1327. május 30.
77. 1327. aug. 2.
78. Köcski Sándor országbíró.
79. Károly Róbert (1301-1342).
80. I. Lajos (1342-1382).
81. Szeptember 14-én.
82. Hidvégi Mikó fia: Jakabról és testvéiről, valamint társaikról van szó, akiktől a sepsi székelyek a birtokokat erőszakosan elfoglalták.
83. A *“de districtu Sebes”* kifejezés Sepsiszékre utal, egyúttal azt is jelzi, hogy a terminológia ekkor még nem szilárdult meg.
84. *“universis Siculis de Sebusy”*
85. Október 6.
86. Január 2.
87. Január 13.
88. IV. Béla 1252. augusztus 20-i oklevele (35. sz. szemelvény).
89. II. Dan (1420-1431).
90. A hadjáratra 1423 nyarán került sor.
91. Hermány nembeli Lack 1327/28-1342 között Károly Róbert székely ispánja; jelentősen hozzájárult e terület konszolidációjának a biztosításához (Kordé 1999a. 27-30.). Megalapítója annak a bárói családnak (Lackfiak), amelynek tagjai rendkívül fontos szerepet játszottak az Anjou- és a Zsigmond-kor első felének a történetében (Karácsonyi 1995. 623-634., Engel 1987. 427-430.).
92. Ma: Angheluş (R).
93. Kézdivásárhely a Torja-patak mellett jött létre. Korai elnevezése Torjavására volt. Kialakulása kapcsolódhat az 1307-ben Thoria (Torja) néven említett székely öröklött birtokhoz (AKO. II. 107.); mezővárosi szabadságait Zsigmond korában (1387-1437) nyerhette el (Benkő-Demeter-Székely 1997. 18.).
94. *“Civitatibus seu oppidibus”*. A *civitas* ugyan jelenthet szabad királyi várost is, a terminológiai bizonytalanság ellenére sem kétséges azonban, hogy Torjavására (miképpen a többi székely mezőváros sem) nem jutott el erre a rangra a középkor folyamán (Benkő-Demeter-Székely 1997. 9-10.).

95. A székelyek megtelepedésükkor a területüket nemzeti szervezeteiknek megfelelően osztották fel egymás között. Ezt a gyakorlatot kívánták érvényesíteni Torjavására esetében is.
96. Miklósvár Stiborici Stibor erdélyi vajdától (1395–1401 között) kapott olyan szabadságjogokat, amelyek lehetővé tették, hogy más székek módjára gyakorolja az igazságszolgáltatást (SzO. I. 97., SzO. III. 20–21. Stibor első erdélyi vajdaságának időpontjára: Engel 1996. I. 13.). A fiúszék kialakulásában a földrajzi körülmények is szerepet játszottak (Connert 1901. 14., 18–20.).
97. A mezővárosok általában az adott szék központjának a szerepét töltötték be. Ennek tulajdonítható, hogy időnként magát a széket is a területén fekvő mezővárosról nevezik meg, jóllehet e közigazgatási kerületeknek volt saját, „hivatalos” elnevezése is (Benkő–Demeter–Székely 1997. 10.).
98. November 25.
99. Királyi személyes jelenlét bírósága (*praesentia regia*). Kezdetben nevének megfelelően valóban az uralkodó személyes igazságszolgáltatási fórumát jelentette, a XI. századtól kezdődően azonban a nádor, majd az országbíró vette át ezt a feladatkört. Mátyás a személyes jelenlét bíróságát összevonta az időközben kifejlődött különös királyi jelenlét bíróságával (*specialis praesentia regia*), s ennek élére a személynököt (*personalis*) helyezte (Zsoldos Attila in: KMTL. 354–355., Csizmadia–Kovács–Asztalos 1978. 133.).
100. Ma: Livada (R).
101. Erdélyben használatos tájszó, jelentése: csúcs.
102. Ld. a 262. sz. jegyzetet.
103. II. Ulászló (1490–0526).
104. Az oklevél ugyan nem sorolja fel az összes címét, de Báthori ekkor még erdélyi vajda, egyben székely ispán is volt.
105. Szeptember 26.
106. Sepsiszentgyörgy a XV. század elejétől Sepsiszek központja. Semmi sem mutat azonban arra, hogy valóban olyan kiváltságokkal rendelkezett volna, amelyek kiemelték a szék hatósága alól. Zsigmond 1427. évi oklevele (lsd. a 43. sz. szemelvényt) közelebbről nem említette hogy Sepsiszentgyörgy különleges kiváltságokkal rendelkezne. Ilyen privilégiumok hiányában viszont csak a szék fennhatósága alá tartozó mezővárosnak lehetett tekinteni a helységet (Benkő–Demeter–Székely 1997. 19.).
107. Ld. a fenti oklevelet.
108. Szapolyai János erdélyi vajda és székely ispán.
109. Marosszentgyörgy.
110. Káposztásszentmiklós.
111. Maroskeresztúr.
112. Nyáradandrásfalva.
113. A polgárok kocsmaházainak cégéreiről van szó (Benkő–Demeter–Székely 1997. 21.).
114. A kiegészítés valószínűleg úgy értelmezendő, hogy a Sepsiszeki bírák ítélkeztek Miklósvárszekben is, de a fűszék módjára önálló, külön törvényszéken (Connert 1901. 20.).
115. Szeptember 14.